



Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository



Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

17657

1878

2010

75

**ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ
ԱՐԳԱՅՈՒԹԻՒՆ**

ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ՀԱՐՑ ԵՐ ՄԱՐՑ ՀԱՄԱՐ

ԳՐԵՑ

Ս. ՏԷՐ ՍՈՐԳՍԵՆՑ

825

«Մի թոյլ սար, Տէր, ինձ տեսնել
Ամսան առանց ծաղիանց,
Վանդակն առանց թռչնոց,
Փեթակն առանց մեղրի,
Տունն առանց մանկանց»
Գ. ՀԻԿՕ

2001

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ Մ. ՏՆՏԵՍԵԱՆ

ԵՌԻՍՏՈՒՅԵԱՆ ԽԱՆ ՄԻՋՆԱՅԱՐԿ. ԹԻԻ 17

370.1
S-52

— 1878 —

5

3701 ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ

S-52 ԱՐԳԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԿՐ. ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ՀԱՐՑ ԵՒ ՄԱՐՑ ՀԱՄԱՐ

ԳՐԵՑ

Ս. ՏԷՐ ՍԱՐԳՍԵՆՅ

„Մի թոյլ տար, Տէ՛ր, ինձ տեսնել
 Ամառն առանց ծաղկանց,
 Վանդակն առանց թռչնոյ,
 Փեթակն առանց մեղրուի,
 Տունն առանց մանկանց“ :
 Վ. ՀԻԿՈ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ Մ. ՏՆՏԵՍԵԱՆ
 ԵՈՒՍՈՒՑԵԱՆ ԽԱՆ ՄԻՋՆԱՑԱՐԿ. ԹԻԻ 17

8746



583

39

Printed in Turkey

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՐ ՍԱՐԳՍԵՆՑ

ՏԷՎԿԱՆՑ

ՍԻՐԵԼԻ ՀՕՐՍ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ԱՆՄԱՀՈՒԹԵԱՆ

ԵՒ ՍԻՐԵԼԻ ՄՕՐՍ

ՄԱՐԳԱՐԻՏԻՆ

ԲԱԶՄԵՐԱԽՏ ԾՆՈՂԱՑՍ

ԿԵ ՆՈՒԻՐԵՄ

ԱՅՍ ԹՈՒՂԹՆ ՈՒ ԳԻՐ

ԶՈՐ ԻՐԵՆՔ ՇԵՈՐՀԵՑԻՆ ԻՆՁ

ՈՐԴԵԿԻՍ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ

ԱՐՔԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԱՌ ԸՆԹԵՐՑՈՂՍ

Թէև վարժապետ կամ մանկավարժ չեմ, բայց որչափ առիթ ունեցեր եմ մանուկներու կեանքէն մէկերկու պարզ դասեր առնել, կ'ուզեմ պատմել այն ծնողաց, որոնք կը սիրեն ըսել տղայոց վերաբերեալ խնդիրներ:

Ս. Տ. Ս.

Երբ ո՛չ դարձչիք եւ եղիջիք իբրեւ գմանկտի, ո՛չ կարէք մտանել յարքայութիւն երկնից: ԱԻԵՏԱՐԱՆ

ԱՄԵՆ ոք գիտէ թէ՛ հայրեր և մայրեր ծնան աշխարհիս ամենէն երեւելի և բարեբար մարդիկ, հայրեր և մայրեր ծնան աշխարհիս ամենէն եղեռնագործ և աւերիչ մարդիկ. և թէ ծնողաց ձեռքն է բարձրացընել զմարդն, ծնողաց ձեռքն է նուաստացընել զայն:

Մոլորաշաւիղ մարդիկ՝ մոլար ծնողաց մանուկներն են. մոլորած մարդիկ՝ մոլորութեան ժողովուրդ, ազգ և ընկերութիւն կը կաղմեն:

Ազգի մը որ և է ուղղութիւն տուող ղեկը հարց և մարց ձեռքն է. եթէ այդ

ձեռքեր իմաստութեամբ չըվարեցին նաւը, երկրորդ յոյս վարժապետաց վրայ է. և եթէ ասոնք ալ անդօր գտնուին, այլ եւս այդ նաւի ուղղութիւնն հողմեր կու տան և ավիքներ անոր նպատակն կ'որոշեն:

Ուստի ո՛վ որ կ'ուզէ ազգի մը ապագան ներկային մէջ տեսնել, պէտք է ընտանիքներուն և դպրոցներուն դիմէ, մանկական կենաց աշխարհի մէջ շրջի և այն ազգի ապագայ բաղդին վրայ համարձակ վճիռ տայ:

Ապաքէն ընկերական կենաց մէջ մտածանիւ անհամար ապականութեան տարերքներ՝ ժառանգական յաջորդութեամբ կը շարունակին, հայրեր իրենց որդւոց, որդիք իրենց թոռանց կ'աւանդեն և այսպէս մինչև ցվերջ մարդ իւր ապականութենէն, իւր մոլորութենէն չէ կարող ազատիլ:

Այս ժառանգութեան պարզ հաշուոյն մէջ երբեմն մարդ ապուշ ապուշ իւր մոլորութեան՝ թշուառութեան հետքեր կը խուզարկէ և չէ կարող գտնել. վասն զի ինքզինքն չի հաշուեր, չի գիտեր թէ ինքն է իւր մոլորութեան հեղինակ և առաջնորդը:

Այս անգէտ՝ մոլոր՝ թշուառ արարածներ, մոլորութեան զուակ կը ծնանին. և կը տրանջան թէ ի՞նչ է այս թշուառութիւն:

Արդարութեան խտտութեամբ պէտք էր ասել կարգ մը ծնողաց, եթէ զուակ չէք

գիտեր մեծցընել, ինչո՞ւ կը ծնանիք:

Յաւեր կը յղանաք, վերքեր կը ծնանիք: Նախ ձեզ և ապա ձեր շուրջ պատող առողջ ընկերութիւնն կ'ախտաւորցընէք:

Եթէ ծնողք մանուկներ ունենալու գիտութենէն առաջ՝ նախ մանուկն շահել պահելու գիտութիւնն ունենային, ընկերութեան մէջ ա'յսչափ դատապարտելի գեղծմունք, ա'յսչափ ապականութիւնք յառաջ չէին գար:

Երջանկութեան և թշուառութեան օրեր, դարեր և ժամանակներ մեր ձեռքն է. եթէ թշուառութիւնն իսպառ ջնջել անբնական համարելու չափ դժուար է մեզ, բայց զայն մեղմացընել միշտ կարող ենք:

Արդարև կարող ենք մեր ժամանակին՝ մեր ուզած դոյնն և երեւոյթ տալ. այլ երբ խնդիր միջոցներուն կու գայ, շատ անգամ անընդունակ, անընտրող և աննպատակ մարդիկ կը դառնանք:

Մեր վիճակի փոփոխութեան միակ միջոց՝ մեր մանուկներն են, որոց ուղղութիւն մեր ձեռքն է:

Եթէ կ'ընդունինք որ երախան ծնանելու ժամանակ բոլորովին տկար և օգնութեան կարօտ վիճակ մը ունի, եթէ զինքն խանձարուրի մէջ չի փաթաթեն՝ ինքնին չի կրնար հաղուիլ, եթէ կաթ չի տան՝ չէ կա-

րող կերակուր գտնել, եթէ վերջապէս
լեզուն մեզնէ սովբերով կը խօսի, թէ մեր
չարժումներն տեսնելով կը շարժի, ինչո՞ւ կը
վարանինք ընդունիլ թէ մանուկն նոյնպէս
մեր վարքն ու բարք կ'ստանայ:

Մանուկներ գրեթէ բոլորովին անկեր-
պարան կը ծնին և ամեն կարողութիւն հետ-
զհետէ իրենց ծնողքէն կ'ստանան և 'ի վեր-
ջոյ անոնց տիպարն կը դառնան, բարի կամ
չար, երջանիկ կամ թշուառ:

Հայրն ու մայր իրենց մանկան հայելին
են, և մանուկն իւր հօր ու մօր հայելին .
ծնողք իրենց վարքն ու բարք, անցեալն
ներկան և ապագան իրենց մանկան մէջ
պատկերացած կը գտնեն, և մանուկն իւր
վարքն ու բարք՝ իւր ծնողաց վարուց մէջ:

Ուստի պէտք է ասել թէ յիսկզբան

- Մանուկներ անմեղութիւն են,
- Մանուկներ բարութիւն են,
- Մանուկներ լոյս են,
- Մանուկներ ազատութիւն են,
- Մանուկներ ուրախութիւն են,
- Մանուկներ յաջողութիւն են,
- Մանուկներ ժառանգութիւն են,
- Մանուկներ նորոգութիւն են,
- Մանուկներ մարդկային անմահութեան ե-
- րաշխաւոր խորհուրդներն են:

Եթէ այս յատկութեամբ՝ այս կոչմամբ

մեծնան մանուկներ, անմիջապէս կ'սկսի
մանուկներու արքայութիւն, որով ընտա-
նիքներ նորոգուելով և՛ աղքեր կը վերա-
կանդնին և՛ ընկերութեան զանազան շէն-
քեր՝ հաստատուն հիմանց վրայ կը բարձ-
րանան:

Բայց այս թագաւորութիւն փութացը-
նելու պայմանն այն է, որ միանգամ չա-
փահաս մարդիկ վերստին ծնանելով մա-
նուկ դառնան, մանկական անմեղութիւն
դգենուն, որպէս զի կարենան անմեղու-
թեան մտնուկներ ունենալ:

Եւ Քրիստոսի միտքն ալ գուցէ այս էր
երբ ըսաւ. «Եթէ ո՛չ դարձիք և եղիջիք
իրեւ զմանկտի, ո՛չ կարէք մտանել յար-
քայութիւն երկնից»: Եւ թէ «Թո՛յլ տուք
մանկուոյդ գալ առ իս և մի՛ արգելուք ըզ
դոսա, զի այդպիսեացդ է արքայութիւն
երկնից»:

Քրիստոս իւր առաջին խօսքով՝ երջան-
կութեան թագաւորութիւն ստանալու հա-
մար չափահաս մարդոց մանկական վիճակի
անմեղութեան դառնալու կը պարտաւորցնէ.
երկրորդ խօսքով՝ բացարձակ կը յայտնէ
այն միտք թէ, երկնից արքայութեան ժո-
ղովուրդ մանուկներն են:

Եւ արդարեւ երկնից արքայութեան
վրայ ի՛նչ աւելի կենդանի օրինակ կամ

գաղափար մը կարելի էր տալ մեզ՝ քան թէ ըսել, այդ թագաւորութեան ժողովուրդ մանուկներն են :

Ուրեմն մանուկներ իրենց հետ արքայութիւն կը բերեն. և եթէ ծնողք այդ թագաւորութեան հետ ծանօթութիւն չունին, իրենց մանուկներու կոչումն ալ կ'երջանեն, և աշխարհի թշուառութեանց շարունակութեան պատճառ կ'ըլլան :

Եւ երկնից թագաւորութիւն ըսուած կարելի է ստանալ, առանց նախ այդ արքայութեան հիմունք այս աշխարհի վրայ ղետեղելու, առանց այս հիման ո՛չ մի տեղ չէնք մը շի կառուցուիր, ո՛չ մի բարիք չի մտածուիր :

Այլ միթէ արդի ուղղութեամբ մեծցած մանուկները ֆրիստոսի ներկայացուցած մանուկներն են. կամ թէ այն ճշմարիտ թագաւորութիւն կազմող անմեղ ժողովուրդը: Իւրաքայիւր ծնողք այս խօսքի պատասխանն թող իրենց խղճէն առնեն :

Այս արքայութեան ժառանգորդ պատրաստող հայր ու մայրը՝ նախ ինքն նոյն արքայութեան որդի լինելու էր, կամ գէթ անմեղութեան վրայ համոզում և հաւատք ունենար. որպէս զի կարող լինէր անմեղ մանուկներ պատրաստել և անոր արդեանց վրայ հաստատուն յոյսեր ունենալ: Այն

ծնողք որ ինք զինքն չէ կարող երաշխաւորել, իր մանուկն անմեղութեամբ մեծցընելու ոչինչ ապացոյց չունի. զի տեսնուած չէ, որ գայլէն գառ ծնի. և անոր համար է որ ակնկալեալ երջանկութիւնն ալ, որ է մանուկներու արքայութիւնն յանհունս կը հետաձգի :

Արդ մեր խօսք մեր սիրելի ազգի մանուկներու վիճակին վրայ է. և ինչ որ այս ազգի մանկանց վերայ պէտք է խօսիլ, կարելի է Բիւզանդիոնի Հայ տղայոց օրինակաւն և միւս բնակչաց կեանքը բացատրել :

Այլ ինձ քաւ լիցի մեր գաւառացւոց հաւատքով պարծիլ և ասել թէ, Սրբաբաշտ ուր ոսկին է պօլ, և ուր խելքն է առատ, մանկական կրթութիւնն ալ կատարելագործուած է :

Թէև Պօլսոյ և Հայաստանի ընտանեկան կենաց երեւոյթներ բաւական տարբեր են, բայց որովհետև այսօր Պօլիս իբրև լուսաւորութեան կեդրոն համարուած է Հայաստանի մեծ մասին, ուստի ամեն գաւառացին՝ լուսաւորուելու համար մայրաքաղաքէն իւր ճրագն վառել կ'ուզէ. բայց իւր ընտրողութեան մէջ տկար լինելով, շատ անգամ լոյս տանելու տեղ՝ խաւար կը տանի, և ինքնին իւր ունեցած լոյսն ալ կը փչէ կը մարէ :

Անոր համար մայրաքաղաքացիք աւելի
զգոյշ լինելու էին :

Շատ , խիստ շատ ուշ մնացեր ենք այն
միակ ճշմարտութեան վրայ մեր յոյսն ու ա-
պաւէն ամբողջիւ , թէ այս Ազգ նորոգու-
թեան փրկութեան երես տեսնալիք չունի ,
առանց նախ մանուկներու վիճակն հիմնո-
վին նորոգելու : Մեր ծնողք մեզմով չսկսե-
ցին զէթ մենք մեր մանուկներովն սկսինք ,
ինչ որ մենք տեսնալու էինք դոնէ անոնք
տեսնեն : Սակայն մենք ի՛նչ կ'ընենք , առանց
երբէք սերմեր ցաննելու . պտուղ կ'ստրասենք
և մերթ կը պահանջենք և կը տրտնջանք
և կը զայրանանք և կը յուսահատինք , երբ
կը տեսնենք թէ ոչ միայն ձեռնուռայն կ'ել-
նենք , այլ և երթալով դէպ 'ի յետս կը դի-
մենք , հակառակ ամեն ազգաց յառաջա-
դիմութեան :

Եթէ այսպէս շարունակենք դեռ շատ
փորձանքներ պիտի գայ մեր գլխուն , այն-
պէս որ մեր պատմական տառապանքներ ,
նորերը միշտ հիներն մոռցընել տան :

Մեր չորս հազար տարուան ալիք տես-
նող կ'ասէ , թէ այս ազգ դեռ չորս տարե-
կան անփորձ տղայ է :

Պէտք է ուշաբերինք և փրկութիւն մի-
այն մեղմէ սպասենք , մի միայն մեր մանուկ-
ներու վիճակէն :

ՄԱՆՈՒԿՆ ԻՐ ՀՕՐ ԵՒ ՄՕՐ ԳՐԿԻՆ ՄԷՁ

Մայրաքաղաքիս Հայ մայրեր մեծաւ մա-
սամբ երախան ծնանելէն վերջ , այլ ևս
մայրական դժուար և միանգամայն քաղցր
պարտաւորութենէն ազատ կը համարին զի-
րենք . և մանկիկն օտար դրկի մը , օտար
կաթի մը կը յանձնեն , արհամարելով բնու-
թեան այն գործիներ , յորում տղայի հետ
անմիջապէս և անոր սնունդն պատրաս-
տած է :

Հին դատ մ'է այս մօր և մանկան մէջ ,
որուն վրայ շատ խօսուած է , բժշկական
դատաստաններ եղած են , բայց խնդիրն
ուր որ էր , անդ է և այսօր :

Այլ իմ դատաստանն բարոյական է , լոկ
գանգատ մ' է այն ծնողաց դէմ , որոնք ի-
րենց խնամոց յանձնուած անկարող և ան-
լեզու երախային զրկանքներ կ'ընեն :

Մայրեր իրենց պարտականութիւն կամ
ամբողջ կատարելու էին , կամ երբէք այդ
պատասխանատուութեան լուծի տակ մըտ-
նելու չէին :

Իրաւ է , զիւրին չէ մօր մը ծննդեան
օրէն սկսեալ երախային պէտքեր հոգալ ,
բայց այդ դժուարութիւնն է որ մայրական
սէր և գութ և խնամք յառաջ կը բերէ , ո-

րով և պարտականութեան զգացումներ կ'ազդէ որդւոյն առ մայրն . ասով է որ որդւոյն առ մայրն և մօրն առ որդիս ունեցած պարտուց և իրաւանց կ'ստերն կ'ամրապնդին :

Մնողք որչափ վիշտեր կրեն իրենց որդւոց խնամակալութեան համար , այնչափ որդեսիրութեան առաւելութիւն կ'ունենան :

Կին մը եթէ ծանր երկունք չըկէր և դժուարութեամբ չըլղանար և ցաւօք չըծընէր , իր ծնունդն այնչափ սիրելի չի պիտի լինէր : Աշխատութեան դժուարութիւն կը քաղցրացընէ արդիւնքը . բնութեան սքանչելի տնօրէնութիւններէն մինն է այս :

Եթէ այս օրէնք չը լինէր ծնողին և ծընեւոյն մէջ , թերևս ամբողջ մանուկներ ընկեցիկ լինէին և անխնամ մեռնէին :

Երբ կը տեսնենք մայր մը , որ այնչափ վիշտերով զաւակ կը ծնանի , և անմիջապէս ուրիշին կը յանձնէ զայն և երախայի բնական սնունդն ալ յուսմիտ կը վատնէ , պէտք է ասել , ահա՛ աշխատաւոր մը , որ մինչև երեկոյ չարաչար աշխատեցաւ , և իր վարձք ծով կը նետէ : Այնպիսին կէս մայր անուանելու է . մայր մը որ իւր երախան իւր բռնական կերակրէն , իւր օրինաւոր բաժինէն կը զրկէ իր հանգստութեան համար . և

երկրորդ մայր մը , ստնտուն , որ իւր թըլուառութեան համար ակամայ կը խնայէ իր կաթը իւր սեփհական որդւոյն . սա թըլուառութեան համար ակամայ կը զրկէ իր որդին , նա իր հանգստութեան համար և կամաւ այդ զրկողութիւն կ'ընէ :

Տարակոյս չըկայ թէ վարձկան մայրեր որչափ աղնիւ և պարկեշտ կիներ լինին , բայց չեն կարող օտար արգանդի ծնունդ իրեն իրենց բնական զաւակ խնամել . և ես չեմ կարող ըմբռնել թէ ինչպէս կին մը երախայի մը վրայ խնամք կրնայ ունենալ , առանց նախ սէր և դուրս ունենալու . ուստի չենք կարող սպասել որ նա մեր երախան՝ մեր սիրոյն չափ սիրէ և պահպանէ :

Մտաբերէցէ՛ք միանգամ , ո՛րչափ կը վըրդովի այդ ողորմելի մայր — ստնտուն , երբ նա իր փոքրիկ լքեալ մանուկն կը յիշէ , որ չքաւորութեան համար իր աչքէն հեռու ատր անոր գիրկ նետած է . այս պարագային մէջ միթէ ճմարիտ սէր և խնամք կրնա՞յ ունենալ այն օտար երախային վրայ , որ իւր որդեկի բաժին կաթը կ'ուտէ , այն կաթ որ գորովագութ մօրմը կսկծալի արտասուօք խառնուած է :

Կարծեմ թէ հազուագիւտ է այնպիսի ծծմայր , որ օտար երախային կաթ ուզած Էամանակ խնայելով կամ ճանճրանալով

չիտայ, վասն զի մայր է սա . նոյն բոպէին իւր մանկիկ կը յիշէ, արդեօք կաթ կու տա՞ն թէ անօթի կը մեռցընեն : Յայնժամ ծծմօր աղիքներ կը գալարին, երեւակայութիւն կը բորբոքի, կը վայրանայ և կը նախանձի և գուցէ ծիծը մանկիկի բերնէն քաշէ և ըսէ «է՛հ հերիք ուտես, կարելի է իմ տղաս անօթի է . . . » :

Այսպէս ահա մեր փափուկ տիկնոջ փափուկասուն զաւակը աստին կը զրկուի իւր կարող վիճակին մէջ, և վարձկան անկարող զաւակը, անդին զրկանք կը կրէ օտար մօրէ մը, որով երկուքն ալ իբրև խորթ մօր զաւակներ կը մեծնան :

Եթէ միայն այսչափ լինէր նորածին մանկան զրկանքներ՝ հոգ չէր . ո՛վ որ զաւակունի փորձառութեամբ կրնայ այս ճշմարտութեան վկայել :

Գիշեր է մինչդեռ երախայի բուն ծընողը հանգիստ և անխռով կը քնանան առանձին սենեկի մը մէջ, ծծմայրն աստին իր մանկան հետ իրեն յատուկ սենեակ քաշուած կ'ըրաղի :

Կէս դիշերն անցեր է, հաղիւ թէ քնաց ու մեր փոքրիկ Շաւարշն երկար օրօրներէ վերջ, գարձեալ արթնցաւ հուլայ կը նուազը կտի . բայց մեր անքուն վարձկան մօր աչքերն ալ քուն կ'ոխնայ, թէ և քունի մէջ

օրօրոց դեռ կը շարժէ . ի՞նչ ընէ խեղճը, այս երեք չորս օր է կը տառապի անքուն . . . Յանկարծ օրօրոց վար կ'լինայ, տղայի սաստիկ ճիչ կ'արթնցընէ ահաբեկեալ ծծմայրն, կ'այլայլի և կը շփոթի, ահով լացով ու տըրտնջալով օրօրոց կը շտիէ, անմիջապէս կաթ տալով ձայնը կտրել կը ջանայ . ոչ այնչափ ՚ի սիրոյ շարժեալ իրար կ'անցնի, որչափ երկիւղէն ու պատասխանատուութենէն վախնալով, և սովորականէն տարբեր եղանակաւ կը պօռայ տղան : Սակայն երախան կաթովն ալ ձայն չի կտրեր, խեղճ կին կ'սկսի տաքնապիլ, և վայն լուեցընելու հնարք կը փնտռէ . « Ո՛վ Աստուած, հոգիս ա՛ն պաշտուիմ, կ'ատէ, այս ի՛նչ պատիժ պատուհաս է, այս ի՛նչ գերութիւն է իմ քաշածս . . . » և կ'սկսի երբեմն կոչոտ ու կուսիտ եղանակաւ հայհոյել և նզովել . երբեմն որորանի կողերուն զարնել, շան ու կատուի և այլ զանազան այլանդակ և ահաբեկեալ ձայներ հանել, որպէս զի Շաւարշն սարսափի, ձայն կտրէ և քնանայ . . . :

Այս միջոցներ երբեմն քնատ ծծմօր հեկեկանքն ու լացը կը լսուի, յուսահատութենէն կու լայ և կը տրտնջայ և կը նզովէ իր կեանք . . . :

Իսկ մեր մանկիկն կարծես թէ կ'զգայ այս տրտունջն ու լացը և կ'սկսի ձայն քա-

583
584

չել՝ գթալ այն ողորմելի արարածին վրայ, որ մինչև ցվերջ պիտի համբերէր սակայն՝ եթէ իրեն արգանդի ծնունդն ըլլար մեր լալկան Շաւարջը :

Վարձկան մօր վիճակն ոչ միայն երախայի քնոյն և կաթին ժամանակն այսպէս է, այլ և լոյս ցերեկին, զանազան կարիքներու ժամանակ, այլ և բուն ծնողաց խնամատակահանձութեանց առթիւ, միշտ տըրտունջով՝ միշտ ակամայ կը վարեն իրենց պաշտօնն, և պէտք չէ մեղադրել զիրենք :

Մեծ ուշադրութիւն պէտք էր տրոց լացին . ինչպէս յայտնի է, լացը երախայի կամք և վիճակ բացատրող միակ միջոցն է : Թէև բնական է տղայոց՝ լացով մեծնալ . լացովն է որ լեզուն կը բանայ և խօսիլ կ'ուսանի, բայց լացին ալ ժամանակ և չափ կայ, մանաւանդ առանց պատճառի չափահաս տղայք չեն լար . պէտք է տղայի լաց ինչպէս նաև ամեն շարժում խնդիր շինել և այնպէս վարուիլ : Բայս այս խընդիր գուեհիկ ծնողքներէն և ծծմայրներէն հեռի խնդիր մըն է, զոր չեն ուզեր ըմբռնել և սերտել, թէև բնութիւն այդ ամեն կարողութիւն տուած է մօր մը :

Այսպէս՝ վարձու տուած մանուկն հուսկ ուրեմն ծծմօր գրկէն կ'առնեն, որ արդէն օտար, երկչոտ, նախանձոտ և իւր բնա-

կան մայրն չի ճանաչող դարձեր է :

Կան ալ որ իրենք կը կերակրեն իրենց երախան, ասոնք ամեն յարգանաց արժանի են, թէև իրենց պարտքն է կը կատարեն . կան ծծմայրեր ալ, որոնք կ'աշխատին բնական մօր չափ իրենց պարտք կատարել . և սակայն միշտ անբնական է իրենց աշխատութեան ճիգը :

Այս մասին բարեբաղդ են Հայաստանցի մայրերը, ուր հազիւ երբեմն ծծմայր կը վարձեն և այն միայն ծանր հիւանդութեանց պատճառաւ . ուստի մայրեր իրենց ծնած երախայի բնական մայրն են, և երախայք իրենց բուն մօր երախայք : Ասոր համար է որ մանուկն չափահաս լինելէն վերջ, եթէ պատահի անիրաւութիւն գործել ընդդէմ մօրն, մայրն այս խօսքով կ'սպառնայ անոր . « Կաթս աչքիդ դէմ գայ կամ հարս՝ ըլլայ » : Նոյնպէս և որդին սպառազանցութեան պարագաներու մէջ, « Տուած կաթը կը յիշեմ, եթէ ոչ . . . » կ'ըսէ և կը գղջայ մօրը դէմ յանցանք գործելէ : Այսպէս կաթը մօր իրաւունք պահպանելու գրեթէ ամենէն փափուկ և նուիրական պարտք կը յիշեցընէ որդւոյն . — արդարև ճշմարիտ երախտիք մօր : Իսկ վարձու կաթ կերող երախան գուցէ իր ծծմօր տրուած վարձքն յիշէ : Ինչպէս որ

եթէ կոյի կաթ ուտէր, կովին երախտաւ պարտ կը մնար. բայց այս տրտունջ մանուկներ իրենց կաթ կերած ժամանակ կ'ընէին գուցէ, եթէ լեզու ունենային:

Հայրեր և մայրեր պաշտպանելու են այն անմեղ էակը, որ երբէք խօսող լեզու չունի, որ իւր իրաւունք պաշտպանէ, և ոչ կարող ձեռք ոտք, որ իւր պէտքեր հոգայ. իւր կեանքն ու մահ իւր ծնողաց ձեռքն է. ուստի և կարելի է ըսել, այն ծնողք, որք նորածին մանկան պիտոյք անձամբ հոգալու պարտքն կը խուսափին իրրև չարչարանքէ, մանկան կենաց միւս շրջաններու մէջն ալ անփոյթ կը կենան, և խեղճ տղան միշտ լքեալ կը մնայ և 'ի վերջոյ ինքն ալ փոխարէն կը լքանէ իւր ծնողք, երբ նոքա ծերանալով կը տկարանան կը մանկանան, և իրենց որդւոյն օգնութեանը կը կարօտին:

Ինչո՞ւ ուրեմն ծնանիլ երախայ, եթէ հոգայէ պէտք էր խուսափիլ, ինչո՞ւ այս առթիւ օտարութեան, ատելութեան, զըրկանաց, պառակտմանց, ապերախտութեան, վրէժխնդրութեան և այլ հաղար ու մէկ չար սերմունք ցանել ընկերութեան ազարակին՝ աշխարհիս մէջ, որ ելնեն և բարի սերմերն հեղձուցանեն և խափանեն:

Անոնք որ մեր այս դիտողութիւններ

չափազանց կը համարին, այնպիսեաց միայն այսչափ ըսեմ թէ, ամենէն աննշմարելի և խորարմատ ունակութիւններէն մաս մը՝ մանկունք իրենց կաթնկեր վիճակէն կ'ըստանան. և ինչ որ կաթին հետ կը ճաշակեն, մահուան օր կը մարսեն:

Նշմարելի մոլութիւններ աւելի դիւրաւ մոռցընել կարելի է քան թէ աննշմարելին, որ միշտ թագուն կ'արծարծէ իւր թոյնը:

Վերջապէս տղայք իրենց կաթնկեր վիճակէն սկսելու է կատարեալ պարտաւորութեամբ դարմանել և կրթել, թէ և այդ հասակին մէջ կարծենք թէ ամեն բան կը մոռնան, բայց և ամեն բան կը պահեն:

Հայոց ազգի մանուկներու արքայութիւն այն օրէն կ'սկսի, երբ ամեն Հայ մայրեր իրենց մանուկներու բուն մայրեր կը լինին, մանաւանդ թէ դաստիարակ մայրեր կը դառնան:

ՄԱՆՈՒԿՆ

ԻՒՐ ՀՕՐ ԵՒ ՄՕՐ ԱՏՈՒՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ

Մէկ տաղտկացուցիչ դժուարութեանէն կ'ազատուին ծնողք, երբ մանուկն կաթէն կը կտրեն և նոր վարձեալ տատայի մը գիրկ կը յանձնեն զայն. խեղճ տղան դեռ քանի

քանի մայրերու , տատաներու և անոնց տեսակ տեսակ վարուց և սովորութեանց պիտի վարժուի մինչև որ մեծնայ փոքր ինչ :

Արդէն մեր Շաւարշ երեք տատայ փոխեց երեք չորս ամսուան մէջ՝ իւրաքանչիւրէն մէկ մէկ սովորութիւններ պահելով իր մտքին մէջ , ներկայ տատան չորրորդն է . հազիւ քանի մի օր անցեր է , « Մեր այս տատան ալ աղէկ չի նայիր տղային » ասելով արտունջ կ'սկսի . արդէն երախտան չուզեր անոր գրկին վարժուիլ , դեռ թագուկ ծծմայրն կ'ուզէ , իւր վարձկան մայր կը փնտռէ : Շաւարշ անհանգիստ՝ միշտ կուլայ , իւր մօր գրկէն ու գորովանքէն կը խուսափէ , իւր հօր բազուկներ կը մերժէ , և միայն իւր մայր՝ ծծմայր կը փնտռէ : Ինչ արդար վրէժխնդրութիւն է այս մերժումը :

Ինչ ընելու է այս տղային հետ , տէ՛ր Աստուած , գիշեր և ցորեկ կուլայ . տատան կ'սկսի իւր ամեն հնարքներ 'ի գործ դնել , տղայի համակրութիւն չահելու համար , բայց 'ի դուր , երբեմն ահաբեկիչ , այլանդակ ձայներով կը վախցընէ . խաբէութիւններ կ'ընէ , երբեմն ալ կը կամօթէ գաղտուկ տեղեր . . . Ինչ ընէ , հարուստի տուն է , լաւ է , պէտք է տղային հետ յարմարիւ որ չարձակեն զինքն , և սակայն մեր անհամբոյր Շաւարշն չի սիրեր զայն : Վերջապէս

այս տատան ալ կ'արտաքսուի :

Ինչ մեծ բարեբաղդութիւն , ծծմայր որ հրաժարելով զիւղ գնացեր էր իւր ցամբած կաթի վերջին կաթիլներ իւր փոքրիկ Օհանին ջամբելու համար , ահա վերադարձեր և ընդունուեր է իւր տիրուհիէն . բայց ծրծմայր թագուկ այս անգամ խիստ թագուն տխրութիւն մը ունի զոր չուզէր յայտնելնա երբ իւր Շաւարշն կը տեսնէ , կը խնդայ բայց սիրոյ և նախանձու արտասուք կը թափէ : Ինչ կայ թագուկ , կը հարցընէ տիրուհին , ծծմօր արտասուք նշմարելով . — Ինչ պիտի ըլլայ կ'ըսէ մտքէն մեր թշուառ ծրծմայր , իմ Օհանս քո Շաւարշի համար սեւ հողերու մէջ դրեր են . տղաս անօթի մեռցուցեր են . . . :

Թողլով այս տխուր պատկերն պէտք է նկատել այն երեւոյթներ , որ մանկտիք իրենց ծնողաց ստուերի շուրջ դարձած հասակին կը պատկերացընեն ընտանեկան յարկին տակ :

Ահա մեր Շաւարշն սկսեր է թաթիկներու և երբեմն տոտիկներու վրայ քայլել :

Կա՛յ աշխարհիս մէջ այնչափ սիրուն , այնչափ քաղցր առարկայ , քան մանկան այս հասակի գլխու թեքթեքումը , կլորիկ թաթիկներու շարժումածք , կիսատ միսատ այլ մշտախօս լեզուի կախարդիչ խօսքն ու ձայն , որ երկնային նուագի մը չափ կը յափշտատ

կէ և կը նորոգէ ծնողք :

Ահա մանկան այս սքանչելի հասակին մէջ, վնասակար կենդանիք, գաղաններ անգամ անոր քաղցր և անխառն անմեղութիւն կ'զգան և կարծես թէ պահ մը կ'սթափին իրենց գաղանութենէն . հազիւ կը պատահի գաղան մը որ մանուկներուն վնասէ :

Մարդոյն այս առաջին հասակին մէջ բընութիւն իւր գաղտնի զօրութիւն սպառած է, այնպէս որ գուցէ մանկութեան ժամանակ աւելի կատարելութիւն ունի, քան թէ մանուկն չափահասութեան ժամանակ :

Սիրուն մանուկներ արբեցուցիչ անապակ գինւոյ բաժակի կը նմանին . նա երբ թաթիկ կը շարժէ, երբ սիրուն ձայն կամ խօսք մը կ'արտաբերէ, մայրը իւր սիրովը կ'արբեցընէ, և հայրն կը գինովցընէ և զայն սարէ սար, քարէ քար կը ձգէ, կ'արիացընէ զայն ամեն դժուարութեանց դիմադրել, որպէս զի իւր սիրելի մանկան վիճակը և ապագան պատրաստէ :

Մայրը արդէն իւր զաւակի գերին է, անոր մէն մի շարժումէք, մէկ մէկ յոյս, ուրախութիւն և կեանք կը ներշնչեն, նա կը մոռնայ կրած և կրելիք վիշտեր, արդէն զիշերուան քուն և ցերեկուան հանգստութիւն անոր զոհած է :

Երբեմն սիրոյ արբեցութիւն այնչափ կը

ծանրանայ ծնողաց զգացմանց վրայ, որը մանկան հաճոյին և հանգստութեան համար ամեն միջոց, ամեն զոհողութիւն գործարել կը պահանջեն, առանց երբէք ուշաբերելու թէ երկամեայ կամ եռամեայ մանուկը նոյնպէս յատուկ կըթութեան այնչափ պէտք ունի, որչափ կերակրոյ, հանդերձի և առողջութեան :

Կարգ մը ծնողք շատ անգամ մանուկն միայն փափայել կը մտածեն անբնական եղանակաւ, որով ոչ միայն փափկութեան մէջ կը տկարանայ մանուկն այլ և հոգին կը հիւանդանայ . անոր միտք և սիրտ տխուր սովորութեանց գէշ ծրար մը կը դառնայ :

Մանկութեան այս հասակը ամենէն ընդունակ հասակն է : Ծնողք ամենամեծ զուշութեամբ մանկանց զգացումներ, յօժարութիւնք, շարժումներ մասնաւորապէս իրենց խնդիր շինելու են, կամ թէ այսպէս ըսեմ, մանուկներու շարժումներ իրենց համար իրեւ դաս սերտելու են . որպէս զի կարենան ըստ այնմ վարուիլ, ըստ այնմ դաստիարակել զանոնք :

Բայց ցաւելով կ'ըսենք, այսօր ո՛րչափ ծնողք կան որ մեր այս դասառութեան խնդիր երբէք չեն կարող ըմբռնել — է՛հ, կ'ըսեն, այս մարդն ելեր ի՛նչ գայլու աւետարան կը կարդայ մեր գլխուն . հայրեր ի-

րենց մանուկներէն դա՞ս առնելու են . . . :
 Այո՛ , առանց մանուկներու հետ մանուկ
 դառնալու , դժուար է հասկընալ և ուղղել
 դանոնք :

Արդ թողլով ծնողաց այս վիճակ , խօսի
 սինք սակաւ ինչ , անդրանիկ մանկան վիճակին
 վրայ :

Ծնողք կրկին ուշադրութիւն ընելու են
 իրենց անդրանիկ զաւակին վրայ . զի անդրանիկին
 ինչ ուղղութեամբ որ մեծնայ , նոյն
 դրութեամբ կ'ընթանան երկրորդ , երրորդ
 զաւակունք : Անդրանիկն միւս եղբարց
 մի միակ օրինակն է :

Ընդհանրապէս անդրանիկներ իրենց ծնողաց
 առաջին ու թափաքորով գոգուանաց պատահելով ,
 բնական է որ ո՛չ միայն անհանդարտ ,
 այլ մանաւանդ խստապահանջ և նախանձոտ
 կ'ըլլան :

Վասն զի անդրանիկն տան մէջ միայնակ
 մանուկն լինելով , ծնողք սպասաւորք և ուրիշ
 իրեն շուրջ դարձող չափահաս մարդիկ անոր
 հաճոյից համեմատ կը վարուին , որով յառաջ
 կու գայ ամենավատ հետեւանքներ :

Եւ երբ ծնողաց սէր երկրորդ և երրորդ
 զաւակաց վրայ ևս կը տարածուի , անդրանիկն
 կ'սկսի յայնժամ իւր սովորական սիրոյ մեծ
 բաժին պահանջել ծնողքէն , ամեն գոգուանք
 և թոյլտուութիւն իբրև միայն :

Իւր սեփականութիւն՝ չուզէր որ միւս եղբարց
 վրայ ալ տարածուի :

Հետեւաբար այս մտխանք , այս պահանջողութիւն
 օրինակ կը լինի միւս փոքր եղբարց ,
 որով կ'սկսի մանկական կենաց մէջ սերմանուիլ
 դժտութիւն , զրկանք , ատելութիւն ,
 յուզմունք և խռովութիւնք : Մանուկներ
 այս կերպ վարժելով՝ երբեմն այնչափ
 խստաբարոյ , այնչափ անտանելի կ'ըլլան ,
 որով շատ անգամ ծնողք կ'սկսին զինաթափ
 լինիլ , յուսահատիլ , հալիլ և մաշիլ .
 վասն զի այդ մոլութիւնք երթալով այնչափ
 խոր արմատ կը ձգեն , որ այլ ևս անհնար
 կը լինի խել և մաքրել , և անմեղ մանկան
 ապականուած յօժարութիւնք բարեխառնել :

Պէտք է ասել թէ , երբ անդրանիկ զաւակն
 աղջիկ լինի , միւս զաւակներ աւելի հանդարտաբարոյ
 կ'ըլլան , որով այնչափ դժուար չէ
 մեղմել անոնց գէշ ընդունակութիւնք .
 իսկ երբ անդրանիկն արու է , երկրորդ
 զաւակն թէև աղջիկ , բայց գրեթէ այս
 ալ իւր եղբոր չափ խստաբարոյ կ'ըլլայ .
 ուստի անդրանիկներ , իբրև բարի օրինակներ
 մեծցընելու է :

Չեմ ուզեր շատ մեղադրել ծնողք , փոքր
 ինչ գիտեմ թէ սէր անչափ է և կոյր , երբ
 ծնողական կրակոտ գորովանքէն յառաջ

ուաջ կը բղխի . բայց ամեն կիրք և կարողութիւն բարւոյն գործադրութեան համար ստացած ենք, և մանուկներ որ գուցէ մեզմէ աւելի նուրբ կը թափանցեն իրենց մատակարարուած սիրոյ յառաջխտողացութեան, զօրութեան, չափին և գաղտնեաց, այդ կոյր և չափազանց սիրոյ երեւոյթն է որ շատ անգամ կը գրգռէ տղան անկարգութիւն ընելու իրաւունք ունենալ և դարձեալ նոյն չափով սէր և գգուանք պահանջել :

Վերջապէս շատ պիտի գղջան այն ծնողք որոնք սէրը՝ հարբենալու չափ կը գործածեն, այնպիսիք, իրենց զաւակաց վտանգաւոր ապագայի կ'առաջնորդեն :

Կարգ մը ծնողք ալ կան, որոնք ոչ թէ ծնողական աղիք ունին, այլ բոլորովին անզգայ են իրենց որդւոց համար . կը ծնանին միայն, և սիրել երբէք չը գիտեն . այս կարգի մէջն են աղքատ ծնողքներէն և նոյնպէս հարուստներէն մաս մը, որոնք կարծես թէ ահամայ զաւակ կ'ունենան, և ահամայ մեծցընել կը դատապարտուին :

Մարդ քանի զաւակ կ'ունենայ, այնքան մարդ կը համարուի . մէկ զաւակ ունեցող մէկ մարդ է, երեք հատի տէրը երեք մարդ է . ուրեմն երեք անգամ իւր ծնողական պարտականութիւն և կարողութիւն կրկնապատկելու է :

Անաչառ խտուութեամբ պէտք էր դատապարտել այն ծնողք, որոնք իրենց հաճոյից համար զաւակ կ'ունենան, և խստաւ կը լքանեն զայն, որով ապականութեան սերմեր կը ցանեն աղգին մէջ, և փոխանակ յառաջ տանելու ետ ետ կը մղեն անոր ընթացքը :

Աւելի դիւրին է մանկանց համար բնակարան, կերակուր և հանդերձ ձարել, քան թէ դաստիարակել զանոնք . այն ծնողք որոնք մանուկներ միայն կերակրելով իրենց ամեն պարտք կատարած կը համարին, անոնք երբէք արժանի չեն հայր և մայր կոչուելու . զի կրնային շնիկ մը և կատուիկ մը կերակրել, բայց մարդ պատրաստել ուրիշ գործ էր :

Հայր մը անպատճառ պարտական չէ իւր որդւոց հարստութեան ժառանգութիւն ձեռքել . բայց պարտական է դաստիարակութեան ժառանգութիւն թողուլ : Մանուկներ կը մեծնայ՝ արդէն աշխատելու ոյժ ունի, երբ դաստիարակուած է նա, նա այն դրամագլխով կարող է միշտ շահիլ . բայց երբ զաւակ մը առանց կրթութեան դրամագլխոյն հարստութեան ժառանգութիւն ունի միայն, նա շուտով կ'սպառէ զայն, և այդ ժառանգութիւն իւր մոլութեանց թըլուտութիւններ բազմապատկելու պատճառ կը լինի :

Մեր Հայ ծնողք օրինակ ունենալու են Հոռովմայեցի տիկին կուռնելիան : Օր մը երեւելի տիկին մը գոհարեղէններով զարդարուած այցելութեան կու գայ կուռնելիային , և կ'աղաչէ իրեն , որ ինքն ալ իւր գոհարեղէնքն ցոյց տայ : կուռնելիան՝ կրթարանէն վերադարձող զաւակներ ցոյց տալով ասնոր , կ'ասէ . « Մհա իմ գոհարեղէններս » :

Այս այն ֆրակոսեան եղբարց հոչակաւոր մայրն է , որ իւր որդիք երեւելի դաստիարակներու միջոցաւ կրթեց , որոնք այնչափ երեւելի եղան :

Այսպէս ծնողք իրենց զաւակաց դաստիարակութեան վրայ պարծենալու են , քան թէ իրենց հարստութեան :

Ո՛վ որ ուշադրութիւն չէ ըրած , կը խնդրեմ որ մասնաւոր դիտողութիւն ընէ թէ ի՛նչ են մեր Հայ ընտանեաց խօսակցութեան առարկան մասնաւորապէս իրենց որդւոց մասին : Ասոնց մեծ մասին համար օրուան խնդիր , հանդերձի և կերակրոյ վրայ է , թողումք այլ և այլ անպէտ առարկաներ օրոնց վրայ կը խօսին երբ առանձին լինին և կամ իրարու այցելութեան երթան : Խիստ հազուադիւտ են այն ծնողք որ դաստիարակական առարկայի վրայ խօսին :

Գ Ա Յ Ե Ա Կ
(Տարաներ)

Արդեօք աւելի լաւ չէ՞ր լինիր՝ մանաւանդ Պօլսոյ Հայոց համար՝ մանկանց դըպրոց շինելէն առաջ , րարաներու դըպրոց շինելէն : Զի դըպրոցէն առաջ րարաներու դըպրոց կու տանք մեր տղայք , և մեր ամեն չէնք ատոնց հիմնադրութեան վրայ կը կառուցանենք , անոր համար այսչափ հաստատուն հիմք կը բանէ . . . :

Մանաւանդ Պօլսոյ Հայոց մանուկներու կենաց ուղղութիւն՝ դայեակներու ձեռքն է . մեր ապագայ չէնքի որմնադիրներ քանի մը խեղճ ու կրակ տատաններ են : Խնդիր մը որ գուցէ երբէք մեր խելքէն ու մտքէն անցնելու արժանի խնդիր մը չէ համարուած :

Ինչ որ տատաներ կը սերմանեն մանկանց փափուկ աճեցուն սրտերուն մէջ , մի և նոյն սերման պտուղներ կը ժողովենք տղայոց չափահաս վիճակէն :

Ի՛նչ ազգային , մարդկային աշխարհավարի կրթութիւն կարող ենք սպասել այն ողորմելի կիներէն , որոնք ապրելու համար մեր տուններ կը դեգերին :

Թողունք րարաներու բազմատեսակ ա-

մենավատ սովորութիւններ և վարմունք , առ այժմ քանի մը միջոցներու վրայ խօսինք :

Արդէն ըսինք թէ մանուկն ընդունակ կը ծնի , և անոր առաջին օրէն կ'սկսի մեր դաստիարակական պարտուց ուշադրութիւն . զի սա այն օրէն կը տեսնէ , կը դիտէ և կը լսէ այս աշխարհը և իր ամեն երեւոյթներ :

Բայց դիտեցէք թէ ինչպէս երախայի ծնած վայրկենին խուփը մը պառաւներ ծընընդարերի սենեակ խոնած դանազան դատումներ , շողքորթութիւններ կ'ընեն , և ահա առաջին դաստիարակ հացկատակ մարդարէն մտնել կը դառնայ . « Աստուած չար աչքէ պահէ , մեր տղան շատ աղբորիկ է , խելք է , երանի իր հօր և մօր . տեսէք թէ ինչպէս ճակատ լայն , աչքեր մանր է . մեծ բաղդաւոր մարդ լինելու նշան է » . նոյն բան կ'ըսէ մեր գանկաղէտ պառաւիկ , եթէ երախայի աչքեր մեծ և ճակատն ցած լինէր : Ահա քեզ մանկան առաջին աւուր առաջին դասեր այս եղանակներով կ'սկսի :

Իսկ երբ տղան երկու կամ երեք տարու եղեր է , հասակ մը որ ամեն բան դիտել ամեն բան լսել և գիտնալ և խօսիլ կ'ուզէ , մեր մեծապատիւ մանկավարժ տատայի գիրկ նստած , բերան բաց մտիկ կ'ընէ այն հիանալի պատմութեանց , որուն մէջ սարսափահար պատահումներն կան՝ օրինակի հա-

մար , մորթել , գողնալ , յախտակել , խաւարչտին տեղ , մարդակեր պառաւներ , ալապիւճիւկներ , վիշապ , գայլ , գաղան և այլ շատ մը այս տեսակ անհեթեթ հրէշաբանութիւնք , յորմէ մեր պերճախօս տատան առիթ չի փախցըներ ընտիր բարոյականներ հանել մեր փոքրիկ Շաւարչին . « Տե՛ս , Շաւարչ , եթէ այս գիշերն ալ լաս , եթէ տեղդ գործ ընես , այն պառաւ , այն գայլ կու գայ քեզ կը տանէ » : Եւ արդարև այս բարոյականը իր անմիջական ներգործութիւնն կ'ընէ մեր ընդունակ Շաւարչին վրայ . այս գիշեր նա աւելի կու լայ , վասն զի պառաւն ու գայլը կը յիշէ և կ'ահաբեկի . այսօր աւելի երկիւղէն վրան կ'ապականէ քան թէ էրէկ : (1)

Ո՛ր մէկն ասեմ տատաներու և պապանձան ծնողաց այս տեսակ վարմունք :

Ամենամեծ պարտք կայ ծնողաց վրայ տատաներու ամեն շարժումն ու խօսքեր

(1) Որչափ բարեբաղդ կը լինէինք , եթէ տատաներ մի քիչ զարգացած լինելով կամ թէ մանկանց ծնողք , փոխանակ վայր 'ի վերջ հեքեաթներու , հայոց պատմութեան զանազան մասեր իբրև հեքեաթ մատչեալ պատմէին իրենց զուտակաց : Ես կը ճանաչեմ մի պատուական ծնողք , որ իւր շոր տարեկան մանկան հայոց պատմութիւն սովորեցուցած է մասայի եղանակու :

նկատողութեան առնել և ուղղել զանոնք . վասն զի ասոնք մանկան բնածիր յատկութիւնն կ'ապականեն և կը ջնջեն և անոր առողջական վիճակին վրայ ծանր և խոր ազդեցութիւն կ'ընեն :

Նոյնպէս և կարեւոր էր տղայոց կերակրոյ ժամանակ մեծ ուշադրութիւն ընել, որովհետեւ , մանուկն այս հասակի մէջ միայն կերակուրի սեփականութիւն կը ձանջնայ . եթէ տան մը մէջ զանազան հասակի տղաներ կան , սովորութիւն է միշտ իմ քոյի գծաութիւն յարուցանել սեղանի վրայ կերակրոյ առթիւ :

Այս հակառակութեան առիթ մատակարարող դարձեալ գոգոններ կամ ծնողքն են :

Պէտք էր նաև օրօրոցի խաղերուն ուշադրութիւն ընել . գոնէ մեր բարեսիրտ ատաներ այսչափ ծառայութիւն կարենային պէտք եղած կերպով կատարել : Եթէ կ'ընդունինք որ ձայն տղայի առաջին ծանօթ բարեկամն է և անոր միջոցաւ կը քննայ , լաւ ևս չէ՞ր լիներ գեղեցիկ և հրահանգիչ օրօրի երգերով մանկան քուն հրաւիրել . անոր գիչերուան խաղաղութիւն զուարթ և անխռով պահել . տղան օրօրանէն կ'սկսի գեղարուեստի ճաշակ , երգ ու բանաստեղծութիւնն սիրել : Չէ՞ք դիտեր եղներ ինչպէս ծանր սայլեր աշխուժիւ կը քաշեն սայ-

լորդոյն երգովն , ոչխարներ փող կը սիրեն , և զինուոր մարդ նուագներու ազդեցութեամբ հարբենալով զինքն կրակի և մահուան մէջ կը ձգէ :

Տղայոց մտաց և առողջութեան համար գեղեցիկ երգեր ամենէն բնական պիտոյքներ են : Արդէն իրենց հասակ երգի և խաղի զուարթութեան հասակ է . այնպէս որ կարելի է մինչև անգամ ասել թէ մարդկարող է օրօրոցի մէջէն սկսեալ մանուկն վրէժխնդիր զինուոր շինել , հայրենասէր մարդ , բանաստեղծ և այլն :

Այլ մեր տղայք , զորս այնչափ շատ կը սիրենք , և որոց համար ամեն զոհողութիւն կ'ընենք , թող կու տանք պատահարներու , անընդունակ տատաներու ըստ քմաց ուղղութեան , որոց հրահանգներ մեծաւ մասամբ աւելի ապականող և սպառող են , քան թէ նորոգող : Այս տեսակ տուններ , բանտեր են տղայոց համար , այն աղատութիւն զուարթնոց միտքն և ձեռք ու ստրք կը կապուին ծանր շղթայով :

Կարծեմ շատ հազուագիւտ են այն ծրնողք , որ երբ տատայի պէտք ունին , փրնտուեն այնպէս տատայ մը գտնալ , որ գոնէ ունենայ մաքուր շայերէն , քաղաքավարի վարմունք , և մանուկն գոնէ իւր առաժամանականին չափ սիրէ :

Եւ սակայն ի՞նչ կ'ուզենք մեր ողորմելի աշխատասէր տատաներէն, միթէ սոքա գերմանական մանկավարժներ լինելու էին, դաս մը պարկեշտ ուսմիկ կ'իններ, որոնք առհարկի իրենց երախաներ անխնամ ձգելով կու գան աստ մայրութեան խնամք ծախելու մեր փափկասուն այլ լքեալ մանուկներուն :

Գարձեալ մեր այս համեստ տատաներ հազար անգամ լաւ են քան օտարազգի տատաներ, զորս նորութիւն մը կը համարին ընդունիլ ումանք մեր Հայ ընտանիքներէն: Պօսէն զատ այս վատ սովորութիւն քանի մը տեղեր ալ կայ, որք Յոյն տատաներ կը գործածեն, և որ ամենէն տխուր իրողութիւնն է, ոչ միայն մանուկներ իրենց մայրենի լեզուէն առաջ օտար լեզու կ'ուսանին, այլ և ամբողջ ընտանիքն ալ մեր Յոյն տատայի բարոյական ազդեցութեան տակ յունարէն կը խօսին. այնպէս որ եթէ օտարական մը պատահի իրենց տուն, առաջին անգամ կը կարծէ թէ Յոյն ընտանեաց մէջ մտած է: (1)

Ինքնին տեսած եմ երբեմն այն տեսակ

(1) Երկար կը լինի յետէ աստ Ռուսմանիոյ, ներքին Ռուսաստանի և այլ գաղթականաց մանուկներու վիճակ, որոնք այս մասին կարծեմ թէ աւելի տխուր երեւոյթներ ունին . . . :

Հայ մանուկներ որ եօթ ութ տարու եղեր են և հայերէն չեն գիտեր, միայն յունարէն կը խօսին. և երբ դարմանօք հարցուցած եմ, « թէ ի՞նչ ցաւալի բան է որ տղայք այս հասակի մէջ մայրենի լեզուն չգիտեն և դուք պարտաւորուած էք յունարէն խօսիլ ձեր տղայոց հետ », տեսէ՛ք ինչ պատասխան ընդունած եմ:

« Ի՞նչ ընենք, տատան Յոյն լինելով, տղայք անոր ձեռք մեծցան և մեր լեզուն չգիտեն » :

Ահա հայերը և մայրերը, որոնք տատայի չափ ներդործութիւն և հեղինակութիւն չունին իրենց որդւոց վերայ. հայրերը և մայրերը, որոնք կարծես թէ տղայոց հաւասար վիճակ կ'ստանան՝ օտար դայեակի մը ձեռքի մէջ . . . : Այսպէս փոխանակ վարձեալ տատան ընտանիքի մը լեզուին վարժելու, ամբողջ ընտանիք մը տատայի մը հետեւելու ամօթ չի համարիր . . . :

Ղերջապէս շատ բազմաթիւ են դայեակներու մեր ընտանիքի մէջ բերած գեղձմունքներ, որոնք մի առ մի նկարագրել երկար կը լինի :

Եւ միթէ շատ ծնողքներ այդ դայեակ տատաներէն աղէ՞կ են. միթէ մանկուք դայեակներու գիրկէն առնելով ծնողաց գիրկ տանք մանկանց դաստիարակութիւն

երաշխաւորեալ կը համարինք : Ընդհակառակն երբեմն աւելի գէշ կը լինի . գոնէ տատաններ մասամբ մը իրենց գիւղական պարզմտութեամբ և քիչ խառն վարուք աւելի նուազ վնասակար կը լինին , քան այն ծնողք , որոնց լեզուն ու խօսք , շարժումն ու կենցաղ , ուտելն ու խմելն խառն և անզգոյշ են . ծնողք ունաք , երբեմն այնչափ բթամիտ են , որ իրենց մտքէն անգամ չանցնիր թէ փոքրիկ տղայք միթէ կրնան իրենց օրինակին հետեւիլ : Ասոնք արդէն իրենց վարք չեն նկատեր , ո՛ւր մնաց տղայոց համար պէտք էր առանձին զգուշութիւն ընէին :

Ո՛րչափ կան այնպէս անգութ անոպայ ծնողք և մարդիկ , որ երբ իրենց անմեղ մանուկն իրենցմէ օրինակած մէկ վատ խօսք կամ հայհոյանք , մէկ ապականիչ վարմունք ձգելու կը խօսի կամ կը կատարէ , ուրախութեան քրքիչներով զայն կը գըգուեն ու կը սիրեն : Այս տեսակ ապաշնորհ մարդիկ ընտանեկան ամեն հաղորդակցութենէ կտրել , լեռներու և դաշտերու մէջ պէտք է բնակեցընել , որ թոյն կը խառնեն անմեղ մտքերու մէջ , որ անարատ սիրտեր կ'ապականեն և այսպէս կրակով կը խանձոտեն անմեղ թուշնիկ մանկանց թեւերն ու թռիչներ . . . :

Հեռո՛ւ , հեռո՛ւ պահեցէք ձեր զաւակներ ամեն շար և անզգոյշ օրինակներէն , ինչպէս թունաւոր օձերէ և խայթոցաւոր կարիճներէ , հաստատ համոզուելով որ մանուկներ լուսանկարի շափ արագ և ճիշդ կ'օրինակեն որ և է շարժում , խօսք , վարք և երեւոյթ : Եւ երբ միանգամ օրինակեցին , այնուհետև ամիսներով , տարիներով դժուար և երբեմն անկարելի կ'ըլլայ մոռցընել տալ զայնս . վասն զի անմիջապէս այդ գաղափարներ տարածուեր ծաւալեր է տղայի ջիղերուն , սրտին և ուղեղին խորքեր :

Ուշի ուշով դիտեցէք ձեր վարք ձեր մանուկներուն շարժման և խաղերուն մէջ , կը տեսնաք թէ ինչպէս ձեր վարուց մանրանկարներ կը ներկայացընեն միշտ :

Հմարիտ հայր և մայր մը , որք կը ճանչնան իրենց պարտիք , կը ճանչնան երախայի նշանակութիւն , սէր և անոր գործածութեան եղանակն , ինչպէս ուզեն այնպէս կրնան մեծցընել իրենց մանուկներ : Բարի կամ չար , առողջ կամ հիւանդ , ընդունակ կամ անընդունակ , զինուորական կամ քաղաքագէտ մարդ , վաճառական կամ արհեստաւոր , գրագէտ կամ անգէտ . ծնողաց ձեռքն է պատրաստել իրենց զաւակ . մանուկն ազնիւ խմոր մ'է ծնողաց ձեռք ,

որ ուղած կերպ ու կերպարանքի կրնան վերածել :

Ուստի ընդ միշտ կրկնելու է այն խօսք թէ մանկան ներկան և ապագան , թշուառութիւն կամ երջանկութիւն , կեանքն ու մահ՝ ծնողաց ձեռքն է :

Սիրելի անմեղ մանուկներ այն փափուկ ծաղկի բնութիւնն ունին , որ ձեռք տալուն պէս կը թռչնին . հեռու պահեցէք ամեն անսուրբ ձեռքեր , որչափ որ ձեզի մերձաւոր լինի այն ձեռք , լաւ է ձեզ որ մէկ ձեռք պակաս լինի , քան թէ ամբողջ մարմնով կրակի մէջ այրիք :

Հայ ծնողք ոչ միայն իրենց կեանք թշուառացընելէ խնայելու են , այլ և խնայելու են այս թշուառ ազգին : Հերիք այսչափ ժամանակ անսուրբ և թունաւոր ձեռքերով մերձեցան մանուկ ծաղիկներուն՝ և մեր ապագան այսչափ երկար երկար ժամանակ չոր ու ցամաք պահեցին . . . :

ՄԱՆՈՒԿՆ ԾԱՂԿՈՑԻ ՄԵՋ

Երթանք մանուկ ծաղիկն Մաղկոցի մէջ ծաղկած տեսնել :

Ի՞նչ գեղեցիկ անուն մ' ունի ուսումնաւորաններու այն ստորին յարկ՝ զոր մենք Մաղ-

կոց կ'անուանենք : Աշխարհիս ամենէն գեղեցիկ , ամենէն թանկագին ծաղիկներու պարտէզն է այն , ուր որ կը հաւաքուին զեռափթիթ մանկոտիներու երամբ :

Ծնողք երկու նպատակ ունին իրենց մանուկներ Մաղկոց տալու . նախ կրթութիւն և ապա ուսում սովորելու :

Բայց ճշմարիտ խօսելով , մեր Մաղկոցներ մեր տուներէն , և տուներ Մաղկոցներէն գէշ , երկուքն ալ իրենց նշանակութենէն հեռու վիճակի մէջ կը գտնուին :

Երբեմն մեր տները Մաղկոցէն աւելի հրահանգիչ լինելով , երբեմն ալ Մաղկոցներ տներէն աւելի բարեկարգ՝ մեր տուն ծաղկած մանուկներ կ'երթան ծաղկանոց կը թողնին . երբեմն Մաղկոցէն դալով՝ իտուն կը թորմին :

Եւ մենք ընդ հանուր լոյս , յառաջադիմութիւն , փրկութեան նպատակ և ապագայի ուղղութիւն կը յուսանք այս անուղղայ ճանապարհներով . իսկ երբ մէկը ելնէ փրկութեան ճանապարհ քարոզէ մեզ , սառնասիրտ կամակորուժեամբ կ'արհամարհենք զայն և իւր ճանապարհը :

Մաղկոցի վիճակին վրայ խօսելէն առաջ երկու խօսք ընենք Վարդեօրոս Գրգորեանի ծաղկոցներուն վրայ :

Մեր վարպետ տուտուներ՝ Զուհեցերիոյ

մանկական պարտէզ մշակող վարժուհիներու հակառակ դեր կը կատարեն : Ընդհանրապէս աղքատ կամ արհեստաւոր ծընողք, իրենց երկուքէն մինչև չորս տարու մանուկներ՝ վարպետ տուտուին կը զրկեն, ոչ թէ զանոնք հրահանգելու համար, այլ որպէս զի տղայոց տան մէջ յարուցած անհանգստութենէն խաղաղին : Իսկ որորորներուն ուսումնական վիճակ՝ պարզ տատաներու վիճակէն շատ տարբեր չըլինելով, աւելորդ կը լինի կրկնել թէ տղան վարպետ տուտուի քով այն վիճակն ունի, ինչ որ ունէր տատային գիրկը : Եւ սակայն ծնողաց՝ վարպետ տուտուին փոքրիկ տղաքներ յանձնելը, տեսակ մը մանկավարժական պարտէզի սկզբունքն ընդունել է, յորմէ կարելի է օգուտ քաղել, երբ Գերմանական աշխարհը լուսաւորող այդ լոյսը մեր մէջ ընդունելու բաղդն ունենանք օր մը :

Գալով ծաղկոցներու վիճակին, կարծեմ թէ Պօլսոյ և գրեթէ ամբողջ Հայաստանի երկսեռ ծաղկոցներ իրենց բուն նշանակութենէն հեռու են : Եւ ինչ կերպ կարող էին լինել, քանի որ դեռ ամբողջ Տաճկաստանի Հայոցս մէջ, և կարծեմ բոլոր ազգի մէջ մեր պահանջած մանկավարժք և վարժուհիք չկան, կամ գէթ այդ գաղափար տարածուած չէ, որ մանկավարժ-

ներ ունենալու պէտք ճանչնային, և զայնս ստանալու միջոցին ձեռնարկէին :

Մեր ունեցած արդի Մաղկոցներու մէջ ուր կը յաճախեն երեքէն մինչև եօթ տարու մանուկներ, մանկանց ամենէն արգասաւոր և ընդունակ հասակ յումպէտս կը վատնուի :

Մաղկոցներ մեր դպրոցներու ամենէն լքեալ և աննշան սրահն համարուած է կրթութեան հոգ, փոքրիկ հասակաւ տղայոց հետ վարուելու և խօսելու եղանակի հոգ, ուսուցման ձեւի հոգ, առողջապահական հոգ իսպառ բարձի թողի եղած է մեր պատուելի մանկավարժներ իրօք դատան բանտապահներ են, քան թէ տղայոց սիրելի ընկեր, քան թէ դաստիարակ հայրեր . որոց ամեն գիտութիւն, իրենց պուսալ կանչելուն, խոժոռ հայեցուածքին, ծանր ծանր յանդիմանութեան, և վերջապէս գան ու փայտի վրան է : Մանկավարժ պատուելիներէն այն աւելի յարգի համարուած է, որ աւելի ահեղասաստ է, հոգէտու հրեշտակի պէս, որոնք երբեմն տղայոց վրայ այնչափ ահ ու սարսափ կ'ազդեն, որ նոքա երազի մէջ կը յիշեն այդ վարժապետի ձայն և կանգուն մը վեր կը թռին :

Ինչ հարկ կայ հեռաւոր օրինակներու . ո՛չ մեր հասակակից մարդիկներէն շատեր՝

նոյնպէս և մենք՝ արաստի- ֆալստիս ,
Բաբէ հարուածներուն արժանի եղած
ենք . . . :

Հինգ տարու էի և դեռ չեմ մոռցեր
մեր այն նշանաւոր մանկավարժի ծեծը , որ
երեք հարիւր տղայք մէկէն կը պառկեցը-
նէր և երբեմն այնչափ կը զարնէր պրկեալ
ոտքերու տակ , որ արիւն կու գար ոտքե-
րէն : Եւ կ'ըսէր . « Գերեզմանիս վրայ բու-
սած խոտերէն անգամ վախնալու էք » :
Եւ սակայն այս պատուելի վարժապետն
մոլար ժողովրդեան անջքին շնաշխարհիկ
գիտնական և յարգի մարդ էր . վասն զի
տղայք կը սոսկային իրմէն :

Բաւական տարիներ անցեր են մեր յի-
շած դպրոցական կեանքին վրայ , բայց
դեռ զգալի տարբերութիւն մը չենք տես-
ներ այսօր . եթէ փայտը մայրաքաղաքէս և
ուրիշ քանի մը քաղաքներէն վերցուած է ,
բայց մանկավարժներ , գրեթէ մի և նոյն են :

Առանց ճշմարտութիւն խեղաթիւրելու
ասացէք խնդրեմ , տեսե՛ր էք Մաղկոցներու
մէջ տղայ մը որ մանկավարժ պատուելին
սիրէ սրտանց : Եթէ սիրէին գոնէ , պէտք
էր ըսել թէ կ'երեւի որ մանկավարժը իւր
առած ամսականին չափ կը սիրէ անմեղ
մանկտին :

Բայց զիրենք տղայներուն սիրել տալու

համար , նախ իրենք մանուկներ սիրելու ե-
ղանակն գիտնալու էին . և այս բան գիտ-
նալու համար , տղայոց հոգին , կամը և յօ-
ժարութիւններ գիտնալ պէտք էր , և զայս
գիտնալու համար՝ նախ շատ բաներ գիտ-
նալու էին :

Որի՞ տղան առաւօտ կ'ելլէ և սիրով Մաղ-
կոց կը վազէ . ո՞չ շատեր դժուարութեամբ
կ'երթան մինչև անգամ ծեծով ու լացով :

Աստուած կարողութիւն տայ մեր տղն-
տես եղբօր , և պատուելիի գաւազան և ապ-
տակն ողջ մնայ , տղան շուտով դպրոց կը
վազէ և կամ տնտեսի չալակը կ'երէէ :

Ահա այս վիճակով մենք Հայերս յառաջ
կ'երթանք դէսլ 'ի յաւիտենական յետադի-
մութիւն . . . :

Այսպէս մեր Մաղկոցներ ոչ թէ ծաղկոց
այլ կատարելապէս փչոցներ են . երբեմն
հոս կը սորվին մանուկներ ինչ որ պակաս մը-
նացած էր տատաներէն ու անհրահանգ
ծնողքներէն :

Որովհետև ամեն կարգի և վիճակի մար-
դոց մանուկներ կան այդ ողորմելի սրահին
մէջ , ուրեմն կատարելապէս խառնուրդ մ'է
ամեն տեսակ վարուց և սովորութեանց :
Իսկ մեր յոյս միայն պատուելի մանկա-
վարժին վրայ է , որ նա իւրաքանչիւր ման-
կան գէշ վարժութիւնք մոռցընել տալով ,

ամենքն ալ կրթութեան միօրինակ վարուց վերածէ, կրթութեան բովին մէջ հայէ ու մաքրէ և մաքուր և բարի Հայ մարդ պատրաստէ ազգին համար :

Այլ երբ կը տեսնեմ ծաղկոցի մէջ պատուելին իւր ամեն պարտականութիւն դաւաղանով կատարել կ'աշխատի, աչքերս արտասուօք կը լեցուի և կ'ըսեմ ինքնին, « Անմիտ պարտիզպան, դալար տունկեր ու ծաղիկներ դաւաղանի հարուածներով կը խնամէ . . . » :

Իսկ ուսուցման եղանակն այս է. մինչեւ որ մանուկն չոր ու ցամաք քերական և իրեն ըմբռնումէն վեր ընթերցարան կ'աւարտէ, հոգին բերան կը հասնի, Ծաղկոցի շեմք, գրասեղանի տախտակներ, իւր կուրծքի դալար ոսկորներ, իր մատաղ միտքն ու սիրտ միանգամայն կը հալի ու կը մաշի :

Ուստի մանուկն դպրոց կը մտնէ, որպէս թէ գերեզման կը մտնէ. դասատուի երես կը նայի, որպէս թէ մահուան դէմք կը նայի. թուղթ և գրիչ ձեռք կ'առնէ, որպէս թէ օձ կարիճ կը շօշափէ . . . այս վիճակին մէջ անմեղ զոհին՝ մանկան վրայ ո՛չ սէր և ո՛չ խանդ կը մնայ, ամեն բան ակամայ կ'ընէ :

Վերջապէս մեր ծաղկոցներու ամեն ուղղութիւն մանկանց համար անբնական և վրնասակար են. չորս տարու մանկան համար

ոչ քերական, ոչ գրասեղան, ոչ անշարժ նստել. բնական չէ, մեռցընել է տղան :

Գոնէ ազգային կրթական խորհուրդ այսչափ ծառայութիւն ընէր ազգին, Գերմանիոյ Տըյոյոյ ուրտիշ ուղղութիւններ ուսումնասիրել տար և որով գէթ մեր ծաղկոցներ փոքր ինչ բարեկարգեր :

Արդ քանի որ մեր ծաղկոցներու վիճակըն այս է, ուրեմն ինչ մեղք ունին այն քանի մը բարեկիրթ հարուստ ընտանիքներ որ իրենց տղայք, առանձին տան մէջ, իրենց անմիջական հսկողութեան տակ կը դաստիարակեն :

Այս մարդիկ ինչպէս կ'երեւին, նախ Ծաղկոցներու փորձն առած են, և վերջ այս անարդար միջոցին դիմած ըլլալու են : Կը ճանչնամ Պերճ ու Անուշաւան երկու փոքր տղաներ, որ երեք տարի է իրենց տան մէջ կը դաստիարակուին, բայց այսչափ ժամանակի մէջ ծաղկոցէն ստացած մի քանի գէշ վարժութիւններ դեռ չի կրցին մոռնալ : Ո՛վ իւր մանուկն կ'ուզէ կամաւ դատապարտել այդ տատասկաբեր ծաղկոցին մէջ :

Եւ սակայն անարդար է ըսի՝ ձեռնահաս ընտանեաց այս առանձին դաստիարակութեան միջոց, վասն զի այս կերպով աղքատ մանուկներ կը զրկուին հարուստներու ձեռնտութենէն և հսկողութենէն, որով լքեալ

վարժարանն իսպառ կը խափանի, և օր մը բարեկարգուելու յոյս չունենար: Երկրորդ որչափ անհատապէս օգտակար և իրաւացի լինի հարուստներուն իրենց տղայոց առանձին դաստիարակութեան հոգը, բայց շատ անբնական է տան մէջ առանձին տըղաներ դաստիարակել. վասն զի մանուկներ միշտ մանկանց ընկերութիւն կ'ուզեն, և այնպէս կարող են զարգանալ: Այս ընկերութիւն ոչ միայն իւր բարոյական օգուտն ունի, այլ և զայս կը պահանջէ առողջարանական օրէնք:

Տան մանուկը ոչ մէկ բանով գոհ չըլլար. փափկակեաց, երկչոտ, արհամարհոտ, առանձնակեաց վայրենի կը դառնայ:

Վերջապէս այն ասիական պալատական տղային կը նմանի, որ վանդակափակ դաստիարակութեամբ զարգանալով, օր մը իր դաստիարակին կը հարցընէր. «Մեր պալատէն դուրս տղայ կա՞յ ինձի պէս, անոնք ընկեր ունին թէ ինձի պէս մինակ են»:

Ինչ ընելու է ուրեմն. ազգի փրկութիւն՝ միօրինակ և ընդհանուր դաստիարակութիւն կը պահանջէ. մեր դպրոցներ այդ պայմաններէն հեռի են. մեր հարուստներ կամ իրենց տուն քաշուած՝ ժողովրդեան մանուկներու խնամատարութենէն ձեռնթափ եղած՝ միայն զիրենք կը մտածեն,

մեր հասարակ ժողովուրդ միայն զոհողութիւններ կ'ընէ իւր զաւակ դաստիարակելու, սակայն 'ի զուր կը վատնէ իր քրտինք, զայն գործածող արդիւնաւորող առաջնորդ չունենալով:

Պէտք է խոստովանիլ թէ այս ազգի մէջ ոյժ կայ. բայց այդ ոյժ գործածող չկայ: Ամեն Հայ ծնողք շատ կամ քիչ հասկըցած են կրթութեան և լուսաւորութեան օգուտն և շատեր իրենց պատառի կէս կը նուիրեն իրենց որդւոց յառաջադիմութեան համար: Ուրեմն մէկ բան կը պակսի այս ազգի համար, չէնքով շնորհքով քանի մը մանկավարժական գիտութիւն ստացող վարժապետներ և վարժուհիներ ունենալ, և ժողովրդեան ամեն կարգի տղայք անխտիր այդ մանկավարժներու հսկողութեան յանձնել, որ մեր մանուկներու սկըզբնական պատրաստութիւնն հիմնաւոր լինի: Ահա այս հիման վրայ միայն կարելի է մեր որ և է չէնքեր բարձրացընել:

Այլ թէ ի՞նչ է մեր քարոզած մանկավարժական գիտութիւնն. երբ քանի մը վարժուհի և վարժապետներ ունենամք, անոնք պիտի անմիջապէս գործնական ապացոյցներով համոզեն մեզ այդ գիտութեան օգուտներ. և սակայն դարձեալ ըսենք թէ Հայ ազգ, դեռ ո՛չ մանկավարժ մը ունի և ո՛չ վարժուհի մը . . .

ՄԱՆՈՒԿՆ ՄԱՐԳ

Ահա մեր նկարագրած ծնողաց երախան՝ տատաներու մանուկն, Ծաղկոցի տղան, ուսումնարանի երիտասարդն մարդ եղեր աշխարհ մտեր է, տեսնանք թէ ի՞նչ դերեր կը խաղայ այս ընդարձակ ասպարէզին մէջ :

Չեմ ուզեր ազգային ուսումնարաններու վրայ ևս խօսիլ, որոց վիճակին վրայ շատ անգամ խօսուած է. բաւական է ըսել թէ այս Ծաղկոցներու սրահէն է մեր մանուկներ վեր՝ ուսումնասարահն կ'ելնեն :

Աւելի կարեւոր է համառօտ տեսութիւն մըն ալ ազգային ընկերութեան վրայ ընել, մեր դպրոցէն ելած մարդոց աշխարհի մէջ ունեցած վիճակն յայտնել :

Մեր դպրոցէն ելնող երիտասարդ մարդիկ դեռ այն վերանորոգութիւն չկրցին տալ ազգային ընտանեկան կեանքին ինչպէս որ կը յուսայինք. անոր համար և ազգային հիւանդ կեանքն ալ փոփոխութիւն մը չկրցցցարդ, մեր ակնկալած կենդանութեան նըշաններ ցոյց չըտուաւ :

Ընտանեկան և ազգային շրջանի մէջ իր պարտիք ճշդութեամբ չի կատարող մարդ՝ աշխարհի ընկերութեան շրջանի մէջն ալ յե-

տին տեղ կը բռնէ, և միթէ իրաւունք է անկատար մարդէն կատարեալ գործ սպասել: Թերևս ոմանց համար խիստ երևի խօսքերս. արդարև ճշմարտութիւն ըսել ծանր կուգայ մարդոց :

Չայս ասելով միանգամայն կ'ընդունիմ որ մեր ներկայ վիճակն աւելի բարւոքած է, բայց մեր իրաւացի տրտունջն այն է որ մեր կարողութեան և ժամանակի պահանջման համեմատ չենք շարժիր, և այս ամեն յետամնացութեան պատճառ ուսումնարաններ կը կարծենք. չենք գիտեր թէ ի՞նչ է նոյն գաղտնիք, որ մեր ամեն աշխատութիւն և զոհողութիւնն 'ի դերև կը հանէ :

Այն թագուն պատճառն ըսի և դարձեալ ըսեմ, հօր և մօր իրենց երախաներու վիճակին անտարբեր և անգէտ լինելն է. պատճառ՝ մեր փոքր դարձած Ծաղկոցներն են. աւաղի վրայ կը հիմնենք մեր այնչափ շատ զոհողութեամբ չենքեր, և կը սրտնեղինք, կը տրտնջանք և կը յուսահատինք թէ ինչօ՞ւ մեր չէնք կանգուն չի մնար և ամեն հողմերէ կը տատանի և կը տապալի :

Մնողք եթէ չեն հասկընար իրենց ծնած տղայոց պիտոյքն՝ վիճակ և վախճանը, գոնէ իրենց վիճակը և վախճան բաց աչքով տեսնան :

Աշխարհիս մէջ Հայոց վիճակն ցարդ ան-

հաստատ և երերուն է, չորցած տերեւի մը պէս ամեն հովերէ կը թռի, զի իւր ծառի ոստէն բաժնուող տերեւը, բնական է կը չորնայ և հովերու թռուցիկ, խաղալիք կը դառնայ. ահա մեր ազգային կեանք, մեր երեկուան, այս աւուր և վաղուան տխուր վիճակ. քանի որ մեր հայրեր և մայրեր իրենց զաւակաց տէր չեն, Հայն ալ ինքն իր տէր չի պիտի լինի, ոյլ միշտ օտարին ստրուկ, անոր կամաց և հաճոյից խաղալիք:

Ինչ է պատճառ որ երթալով աւելի կ'աղքատանանք քան թէ կը հարստանանք. որովհետև Նոյայ տարուան արհեստներ անպէտ կը դառնան այն արհեստներու առաջ որ լուսաւորութեան առանձին ուղղութեամբ յառաջ եկած են. և ինչպէս կրնային հաշտուիլ մեզ հետ երբ մենք նոյն դաստիարակութեամբ մեծնալու օրէնքին հետ անհաշտ ենք, և մեր տխմարութեամբ աշխարհիս հիացումն գրաւող ճարտարութեանց հետ կ'ուզենք մրցիլ: Եւ շատ անգամ յամառնախապաշարումներով խուլ կը դառնանք այն ճշմարտութեան և լուսոյ քարոզիչներուն, որ երբեմն մեր և այլոց վիճակ ցոյց կու տան մեզ:

Իսկ մեր ազգային բարոյական վիճակն ամենէն տխուր պատկերներ ունի. և երբ ազգի մը բարոյական կեանք մեռած է, նա ոչ

ազատութեամբ կրնայ շարժիլ, ո՛չ պատիւ, ո՛չ վարկ, ո՛չ վստահութիւն կրնայ ստանալ աշխարհէն:

Եթէ դժուար է Հայ ընտանիքներու մէջ մտնել, վաճառանոց ելէք և իսկոյն զգալի կերպով կը տեսնաք մեր ազգային բարոյական վիճակի տխուր նշաններ. կը տեսնաք թէ մարդիկ ինչ գծուծ և անարգ միջոցներով իրենց ապրուստ ձարելու հետամուտ են. տեսէք մեր տատաններու ձեռքով և ջաղկոցներու միջոցաւ մարդ եղած մանուկներ, ինչպէս իրենց մանկութեան ժամանակի սովորած խաղեր ճշգրութեամբ կը խաղան ընկերական հրապարակին մէջ, և փոխանակ յառաջ երթալու ետ ետ կը դառնան:

Բարոյապէս և նիւթապէս անկեալ ժողովրդեան առողջական վիճակն ալ անկեալ կը լինի: Լաւ ուշադրութիւն ընելու է այս ճշմարտութեան. դաստիարակութեան անհոգ հօր և մօր տղան, ջաղկոցներու մէջ անառակութեանց վարժած տղան, երբ կը մեծնայ չափահաս մարդ կ'ըլլայ, հիւանդ մարդ կ'ըլլայ. և հիւանդ մարդը միշտ անկարող և անյաջող կ'ըլլայ իւր ամեն ձեռնարկութեանց մէջ:

Եւ երբ ազգի մը հոգին և մարմին միանգամայն հիւանդ է, նա աւելի մահուան

մօտ է քան թէ կենաց, նորոգութեան և փրկութեան :

Մեր կենդանութիւն այսօր վաղ և ընդ միշտ հայրերու և մայրերու ձեռքն է . երբ նոքա ուշադրութիւն դարձրնեն իրենց ծընած երախայի առաջին օրէն մինչև Մաղկոց և Մաղկոցէն մինչև ուսմանց աւարտ, եթէ իրենց երախաներ լաւ դաստիարակներու յանձնեն, շատ չի տեւեր, շուտով մեր սերունդն, մեր ընտանիքն, մեր ազգ վերանորոգութիւն կ'ստանայ :

Հայ ազգի մանկանց թագաւորութիւն փութացընելու համար, առանց ժամանակ կորսընցընելու ամեն Հայ մարդ ուխտ ընելու է գոնէ իւր այս աւուր փոքրիկ մանուկներ՝ ազգին համար ճշմարիտ հայրեր և մայրեր պատրաստելու ուղղութեամբ մեծօցընել և այդ միջոցն ձեռք բերելու համար ամեն զոհողութիւն յանձն առնել : Զոհողութիւն ասելով չկարծուի թէ արտաքոյ կարգի ծախուց դուռ բանալ է, ո՛չ . այն ծախքեր որ կ'ընէք այսօր՝ այն բաւական է մեզի նոր սերունդ մը պատրաստել . միայն խնդիր այդ զոհողութիւն արդիւնաւոր միջոցաւ գործածելու վրան է :

Երբ միանգամ իրենց բնական պարտք ճանաչող հայրեր ու մայրեր ունեցանք՝ ալ տարակոյս չի մնար որ ազգն ալ յուսացած

ազատութեան տէր կ'ըլլայ, և Հայոց մանուկներու արջայութիւնն սկսելով, մեր փրկութեան երջանիկ օրը կ'սկսի :

Ահա այն օրերն են որ այս ազգ պիտի փրկեն, այն օրերն են որ մեր հայրենի աշխարհ պիտի փրկեն իւր ամեն ապականութենէն, և Հայ մարդկութիւնն նորագեալ՝ անմեղութիւն, բարութիւն, լոյս, ազատութիւն, կեանք և երջանկութիւն պիտի ժառանգէ . և անցած կ'ըլլան այն մայրեր և հայրեր, որք մոլորութիւն և թշուառութիւն կը ծնանէին մեզ համար :

Միշտ յուսով կ'սպասենք այս փրկութեան օրերուն :

Ք Ա Ղ Ո Ի Ա Ծ Ք

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ

ԼԱԼԿԱՆ ՄԱՆՈՒԿ

Լացը մանկան խօսք, երգ ու դրաղ մոռնքն է . պէտք չէ երբէք սրտնեղիլ մանուկներու լացէն . ծնողաց համար ամենէն կարեւոր բան երկայնմտութիւնն է . անհամբեր մարդ լաւ է որ երբէք երախայի երես չի տեսնէ : Պէտք է նաև ուշադրութիւն ընել մանկան լացի պատճառներուն .

հասկընալ թէ ի՞նչ կ'ուզէ իր այս լացի բարբառովն : Եթէ կը տեսնէք որ 'ի զուր տեղ կու լայ , անհամբեր մի՛ լինիք , թող տուէք որ լայ . թէ որ քիչ մը խօսք հասկընալու հասակի մէջն է , թեթեւ մը յանդիմանելու կամ ուշադրութիւնն նոր առարկայի մը դարձունելու է , և կամ խօսելու չէ հետը . և մանուկն որ առանց պատճառի կու լար , ինքնին կը դադրի . բայց միշտ զգուշանալու է որ չլինի թէ մանկիկ հիւանդութիւն մը կամ ցաւ մը ունի որ չի կրնար բացատրել , և լացով կ'ուզէ հասկըցընել : Մանկան ցաւոց լաց , լուսնակի պէս բան պահանջելու լացէն տարբերելու է :

ԿԱՄՍԿՈՐ ՄՍԵՈՒԿ

Մանկան կամակորութիւն որ երբեմն սաստիկ սրտնեղութիւն կը պատճառէ ծնողաց և ամենուն , իրենց ամեն կամք և պահանջումներ կատարելու վարժութենէն յառաջ կու գայ : Երբ միանգամ սովորի մանուկն՝ ծնողաց կամաց հակառակ ուզած բան կատարել տալու , այնուհետև միշտ անկարելին կը պահանջէ . և եթէ չի տրուի՝ մեծ շփոթ և աղաղակ կը յարուցանէ տան մէջ , Երկու դարման կայ այս յամառ տը-

ղայոց . եթէ նա երկու տարեկանէն վեր է , փոխանակ պնդելու ուզած բանին չի տրուելուն , անմիջապէս ուշադրութիւն տարբեր առարկայի վրայ դարձունելու է : Օրինակի համար , « Դու տեսա՞ր վահրամ , ճնճողուկը թռաւ . երկու թեւ ունէր . կըրնա՞ս ըսել թէ ի՞նչպէս իր թեւեր բացաւ ու թռաւ » : Կամ թէ , « Տեսէք , մեր վահրամ հինգ մատ ունի , մատքերու վրայ եղունգ կայ » ըսելով , մատներ կը համրես և նա իսկոյն կը մոռնայ իր պահանջն ու լաց . եթէ այս միջոցաւ չի յաջողի , մեղմիկ յանդիմանելով զինքն , և 'ի պատիժ՝ անկիւն մը դնելու է որ կենայ , և ըսելու է իրեն թէ « Մինչև որ չլռես , չզղջաս և ներողութիւն չի խնդրես , հոն պիտի կենաս » : Մէկ ու կէս տարու տղայք տեսեր եմ , որ այսպէս սքանչելի եղանակաւ վարժած էին այս դրութեան , որք յանցանք գործած ժամանակ՝ փոքրիկ ակնարկութեամբ մը 'ի պատիժ անկիւն կ'երթային և հոն կը կենային մինչև որ զղջային , և շուտով ներողութիւն խնդրել կու գային :

Այսօրինակ թեթեւ պատիժներուն համբերելու են ծնողք , որ կարենան հանգիստ հաց ուտել , հիւր ընդունիլ , և իրենց տնական գործերովն զբաղիլ :

Աններելի է ծնողաց համար , երբ մա-

նուկն կը յանդիմանուի կամ կը պատժուի քորմէն, հայրը պաշտպանէ զայն. այս անարդար միջոց տղային անիրաւութեան և ատելութեան զաղափար սնուցանել կուտայ զինքն պատժողի մասին, ասով մանուկն խորութիւն կը դնէ ծնողաց մէջ, և միանգամայն իր ըրածներ ամենքն ալ իրաւունք կը համարէ, որով աւելի խստապահանջ և կամակոր կը դառնայ:

Ուստի ծնողք մանուկներու պատժոյն և յանդիմանութեան մէջ համաձայն ըլլալու են:

ԸՆԴՕՐԻՆԱԿՈՂ ՄԱՆՈՒԿ

Անուշաւան վեց տարու է և տան մէջ անդրանիկն է. քոյր մը ունի Աշխէն չորս տարու, և եղբայր մը Վահագն երկու տարեկան: Սեղանի վրայ Անուշաւան պահանջող և սպառնալից կերպով իրեն չտրուելիք այս ինչ բանը կ'ուզէ. հայրը վարժուած է անդրանիկան քմաց համաձայն վարուիլ, եթէ ոչ՝ Անուշաւան կ'սխի պօռալ կանչել, և եթէ քիչ մը յանդիմանուի, աւելի կը բորբոքի և սեղանէն զայրանալով վեր կ'ելնէ, և կը քաշուի մէկ կողմ մը կուլայ. սեղանի վրայ եղողներ ամենք կը խոսովին:

Եւ որովհետև այս վիճակին մէջ Անուշաւան կ'սպասէ որ թախանձեն պինքն թէ

իւր կամք կատարուած է, և իրօք կը թախանձեն ալ. այնուհետև աւելի ծանր կը ծախէ զինքն, որպէս զի արդիւղին և անոր շուրջ գտնուող անձանց վրայ կամակատարութեան յաղթանակ մը ձեռք բերել և ցուցնել յաջողի: Այս միջոցին մէջ Աշխէն՝ որ նոյն վարկեան խաղաղ էր, նա ալ մեծ եղբօր հետեւիլ կ'ախորժի, երբ կը դիտէ որ անոր շատ թախանձանքներ կ'ըլլան և թախանձանքներ՝ կամակատարութեան զիջումներ են, հետեւապէս ծնողաց սիրոյ առաւելութեան նշան. կը նախանձի այդ աննախանձելի վարմանց և իր մեծ եղբօր դժբութեան կը հետեւի. նոյնը կ'ընէ և փոքրիկն Վահագն, որ հազիւ երկու տարու կայ: Տղայոց այս ընթացքն ալ սիրոյ անչափաւոր գործածութեան հետեւանքն է:

Անդրանիկն Անուշաւան կը դիտէ որ Աշխէնի հասակին եղած ժամանակ աւելի թոյլտուութեամբ կը վարուէին իրեն հետ, նոյնը և այսօր ձեռք բերել կ'աշխատի: Նոյնպէս և Աշխէն կը տեսնէ որ փոքրագոյն Վահագնի գգուանք ամենէն շատ է, և կը յիշէ թէ քիչ մը առաջ այդ գգուանքն ամբողջ իրեն միայն կը վերաբերէր, այս ալ կը պահանջէ, որ նոյն առաջին գգուանաց թոյլտուութեամբ վարուին իր հետ, եթէ ոչ՝ հազար ու մէկ շփոթներով տունը կը լեցնէ:

ՇՓԱՅԱԾ ՄԱՆՈՒԿ

Որչափ շատ գգուես մանուկն, այնչափ շատ յանցանք գործելու պատճառ կու տաս անոր. գդուանքն ու սէր պէտք է չափաւորել:

Անկարգ սիրոյ վարժող մանուկներ տան մորիկն կը դառնան, գժտութեան և խռովութեան պատճառ:

Շփացած կը մեծնան մասնաւորապէս հարուստներու մանուկներ, միամօր զաւակներ և անդրանիկներ: Ո՛րչափ երիտասարդ մարդիկ կան, որ իրենց մանկութեան ստացած անկարգ սիրոյ պատճառաւ երբեք անխրատ և կամեկոր և արհամարհոտ և ասերասան բնաւորութիւն կ'ունենան. հայրենի ամեն ժառանգութիւն կը փճացունեն և իրենց անընտել բնաւորութեամբ ամենուն ատելի կ'ըլլան: Ո՛ճիր ո՛՛ է այս զոր կը գործեն իրենց պարտուց անգէտ՝ սիրով արբեալ ծնողք, զի այս միջոցով իրենց զաւակներ թշուառութեան զոհ կը պատարասեն:

Ճշմարիտ սէր՝ արտաքին ձեւերու պէտք չունի. սրտի մէջ սիրելու է տղան քան թէ լեզուով: Ճշմարիտ սէր՝ մանուկները դաստիարակել է. ո՛վ որ իւր զաւակ լաւ կը

դաստիարակէ, նա շատ աւելի կը սիրէ զայն: Չմոռնանք ասել նաև թէ շատ վնասակար հետեւութիւն կ'ունենայ, տղայի երեսին զինքն գովել որ և է գովելի գործոց համար. պարզ հաճութիւններով քաջալերելու է զինքն:

ԵՐԿՉՈՑ ՄԱՆՈՒԿ

Տղայոց լաց կտրելու և կամ պահանջումներ մոռցընել տալու համար գրեթէ սովորութիւն եղած է զանազան ահաբեկիչ ձայներով կամ մտացածին հրէշներու սպառնալիքներով վախցընել անմեղ մանուկներ. այս ո՛չ միայն վախցընել, այլ մանուկն մեռցընել է: Թողումք բազմաթիւ զոհեր, որ այս տեսակ երկիւղներու պատճառաւ եղած է, այդ երկիւղի նախապաշարումն երթալով այնչափ սոսկալի կերպով կը ծանրանայ մանկան անարատ և ազատ երեւակայութեան վրայ, որ իսպառ կ'ընկճէ և կը ճմլէ զայն: Եւ ողորմելի հրեշտակիկն ոչ միայն այս ու այն շարժումէն, կռիւէն, ձայնէն, տեղէն, այս ու այն կենդանիէն ու մարդէն կը վախնայ, այլ և այդ վախով կը մեծնայ և իւր ամեն ձեռնարկութեանց մէջ արիութիւն չէ կարող ունենալ:

Եթէ քիչ մը աւելի աշխատէինք սերտել

մեր տղայոց հոգեկան վիճակ և բնութիւն , երբէք երկիւղի սպառնալեաց պէտք չէր մնար . կրնայինք այնուհետև անոր լեզուով գինքն համոզել . բայց մենք մանուկներու լեզուէն չենք հասկընար , վասն զի մեզի մասնաւոր խնդիր չինած չենք զայն :

Ծնողք մանուկներու շարժում և միտումներէն նախ դաս առնելով կրնան զանոնք դաստիարակել :

ՀԻՒՍՆԻ ՄԱՆՈՒԿ

Կայ արդեօք աւելի ոգեսպառ և սըրտամտմիկ վիճակ մը քան մանուկներու անկողնիկ . այն նիհար փոքրիկ հրեշտակիկ որ պառկեր կը տքայ , հիւանդ է , բայց չգիտեր թէ իրեն ի՛նչ եղեր է . նա հովին վզիկ ծռած շուշանի կը նմանի , զգուշութեամբ հպինք իրեն , որ վար չիյնայ : Ծնողաց առաջին պարտականութիւն մանկան առողջապահական վիճակին վրայ հսկել է : Երբ մանկիկ կը հիւանդանայ , անոր աղէխարչ ծնողք արդէն կենդանւոյն մահուան կը մերձենան , և շատերն իրենց չափազանց սիրոյ պատճառաւ , անոր տկարութիւնն կրկնապատկելու պատճառ կ'ըլլան :

Ինձի համար ամենէն անբնական բան մանկանց տկարանալն է . բնութիւն գէթ

այս առանձնաշնորհութիւնն ընելու էր մանկանց , ասոնք հիւանդանալու չէին :

Մանկիկն երբ կը տկարանայ և իւր տկարութեան տեսակ յայտնի կ'ըլլայ , շատ պարզ վարմունքով անոր ուր տեղ ցաւիլն հասկընալու են , առանց երբէք այլայլելու , այնպէս որ մանուկն չզգայ թէ հիւանդութիւնը վախնալու կամ վտանգաւոր բան է . ընդհակառակն՝ այնպէս զուարթազին և անտարբեր վարուելու է հիւանդին հետ , որպէս երէկ և յետանդն , որով տղայի ցաւեր կը թեթեւան , և աւելի արիասիրտ , տոկուն և չարքաշ կ'ըլլայ :

Շատ ծնողք , իրենց տղայոց տկարութեան ժամանակ անտանելի սրտադող մը կ'ունենան . հով թէ փչէ և մանկան մազեր շարժէ , կը վախնան թէ բան մը եղաւ արդեօք . որով շատ տղայք այս կերպով մեծնալով կեանքը իրենց համար կասկած և զարհուրանք կը դառնայ :

ՓՍՓԿԱՍՈՒՆ ՄԱՆՈՒԿ

Տղայք որչափ փափուկ պահուին , այնչափ շատ տկար կ'ըլլան . տղայոց համար անբնական է զգուշացընել ամեն հովէն , արեւէն , ցրտէն ու տաքէն . արեւն ու հով , ցուրտն ու տաք իրենց բնական պաշտօնն

ունին մեր մարմինն կազդուրելու : չափազանցութիւններն են որ դմարդ կը վնասեն : Փափկակեցութիւն ոչ միայն հիւանդութեան դռներ կը բանայ , այլ և թոյլ և մեղկ կը պահէ բարոյական վիճակով : Երբեմն ամառ և ձմեռ այնչափ շատ կը հազցընեն տղայոց , որ թռչտող մանկուոյն ձեռք ոտք կը կապուի , դիւրութեամբ չէ կարող շարժիլ և այդ ծանր բեռան տակ կ'ընկճի և կը տազնապի : Այս չափազանց զգուշութեան պատճառներէն մինն ալ ընտանեաց մէջ պատասխանատուութեան խտտապահանջութիւնն է . օրինակի համար , տղայի մայր , հօրմէ կ'զգուշանայ , մեծ մայր , մօրմէն , տատան ամենէն , որով ամենքն ալ առանձին կ'աշխատին փափկակեցութեան մէջ պահպանել տղան , զորով հիւանդացընել զայն : Արդարև ամեն ոք հսկելու է մանկան . բայց իւրաքանչիւրի սիրոյն վստահանալու է : Թէ և չարքաչ տղայք աւելի առողջ , զօրաւոր և ընդունակ կ'ըլլան , բայց փափուկ մեծցած տղան մէկէն չարքաչութիւն վարժեցնելու ջանալն ալ ուրիշ ծայրայեղութիւն մ'է :

Թէ ի նչպէս չարքաչ մանուկներ առողջ և զօրաւոր կ'ըլլան , ահա Սպարտացուց մանուկներ մեզ օրինակ են . Վիգուրկոսի օրէնքով Սպարտացի տղայք կօշիկ չէին հագներ , ամառ ձմեռ մի և նոյն հանդերձն ու-

նէին , իրենց անկողին եղէգն էր . սակաւապէտ և ժուժկալ լինելու համար քիչ և միօրինակ կերակուր կ'ուտէին . նեղութեան և վիշտերու համբերելու համար զաւազանով կը ծեծէին և ով որ շատ գիմանար՝ այն մրցանակ կ'առնէր . ասոր համար ամեն Սպարտացի , կորովի զինուոր էր : Վիգուրկոսի օրէնքն ամբողջ կատարել չեմ պահանջեր մեր ազգայիներէն . խօսքս մասնաւորապէս հարուստներու համար է . մեր ազնիւ Հայաստանցիներ արդէն Սպարտացիներէն նուազ չարքաչ չեն . ուժեղ մարմին ունին արդարև , բայց անոնց ալ սիրտն ու միտք փոփոխանալու ճնշեալ է :

ԽԱՂԱՅՈՂ ՄԱՆՈՒԿ

Մանուկներ խաղալով ու խնդալով պէտք է մեծնան : Որչափ շատ խաղան այնչափ աւելի լաւ կը զարգանան . առանձին ուշադրութիւն ընելու էր տան և դպրոցի մանկանց խաղերուն , որ թէ՛ մարմին կազդուրեն և թէ՛ միտք զարգացընեն : Դիտեցէք փոքրիկ մանկանց սովորական խաղերն ի նչպէս մեր վարուց ներկայացումներն են : հիւր , բժիշկ , գող , թագաւոր , տէրտէր և ժամու խաղ կը խաղան , այս խաղերն իրենց

բարոյական տպաւորութիւնն ունին : Բայց ջանալու է տղայք այն տեսակ խաղերով զբաղեցընել որ աւելի օգտակար ըլլայ : Տղայոց ամենէն բնական խաղ հողի և ջրի հետ խաղալն է . կարելի լինէր ամեն տղայք գէթ իրենց տան մէջ փոքրիկ պարտէզ մը ունենային և մեծի մը հսկողութեան տակ փորէին, ցանէին և մշակէին դայն : Գերմանական տղայոց պարտէզներ կ'սքանչացընեն զմարդ : Նոյնպէս աւելի փոքրիկներ շէնքի փայտերով, զնտակներով, պատկերներով և ուրիշ ասոնց նման խաղերով զբաղեցընելու է :

ԳԻՏՈՂ ՄԱՆՈՒԿ

Այն ամեն մարդիկ, որոնք անվայել շարժումներ և աններելի խօսքեր կ'ընեն իրենց անմեղ մանուկներու առաջ, և կը կարծեն թէ մանուկներ չեն գիտեր, այնպիսիք լաւ էր որ մարմնոյ աչքով կոյր լինէին քան թէ մտօք : Իսկ անոնք որ գիտութեամբ կը մեղանչեն, չար օրինակներ կու տան տղայոց . եթէ հնար լինէր՝ այնպիսին քաղաքական ամենէն ծանր պատժոյ օրինաց մատնելու էր : Նա իր մշասակար ներկայութեամբ բաւական չէ, նորանոր գայթակղութեան, մոլութեան ժա-

ւանդութիւն կ'ուզէ մշտնջենաւորել աշխարհի մէջ :

Տղայք կարծես թէ հաղարաւոր աչքեր ունին, այնչափ արագ կը լսեն, կը տեսնեն կ'զգան և կ'օրինակեն, որ շատ անգամ մենք ոչ կ'զգանք և ոչ կ'ըմբռնենք : Այս անմեղ սիրտեր և մտքեր սպականող քանի՛ քանի՛ անզգուշութիւններ, այլանդակութիւններ կ'ըլլան բազմաթիւ ընտանիքներու և ընկերութեանց մէջ : Լաւ ևս էր որ տղայք տան մը մէջ առանձին սենեակ ունենային իրենց համար, նոյնպէս և ամեն տեսակ հիւրի առաջ շէնքի, և իրենց չը վերաբերող խօսակցութեանց չի մասնակցէին :

ԼՔԵԱԼ ՄԱՆՈՒԿ

Հայրե՛ր և մայրե՛ր, աղքատներու և այրիներու լքեալ, որբ և աղքատ մանուկներ ձեր մանուկներն են . մանուկներու մէջ գոնէ անիրաւ խտրութիւն դնելու չէր . մանուկներ ամեն մարդու համար սիրելի են զի անմեղ են :

Լքեալ մանուկներով մեր ամբողջութիւնն կը կազմուի, և որ և է նպատակ մը յառաջ տանիլ դիւրին կը լինի . ատուներու,

դարոցներու և փողոցներու մէջ, ուր որ
 գտնուին՝ խնամք տանելու է անոնց . զի
 անոնց ծնողք պատառ մը հաց հաղիւ կըր-
 նան ճարել, դաստիարակութեան վրայ չեն
 կարող մտածել : Չեր սիրտ չի՞ կեղեքեր,
 երբ կը տեսնէք լքեալ տղայ մը, որ ձեր
 սիրելի և փափկասուն տղային հասակակից
 է և փողոցներու մէջ կը թափառի քաղցած
 փորով և անխնամ . և երբեմն ձեր դուռ
 կը զարնէ պատառ մը հաց խնդրելու իր
 բաղդաւոր հասակակցէն : Գիտեցէք թէ ի՞նչ
 պէս ձիտը ծռած թշուառ մանկիկն տխուր
 տխուր կը նայի ձեր զարդարուն մանկան
 զգեստին և իր պատուտած խեղճուկ շապի-
 կին վրայ, և հրաշունչ հոգոց կը հանէ . . .
 այս վիճակ ձեր գուր չի՞ շարժեր :

ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿ

Հայ մանուկներու դաստիարակական
 կրթութիւն կատարեալ լինելու համար հարկ
 է նաև ճշմարիտ Հայու պարտուց գիտու-
 թեամբն զարգանան :

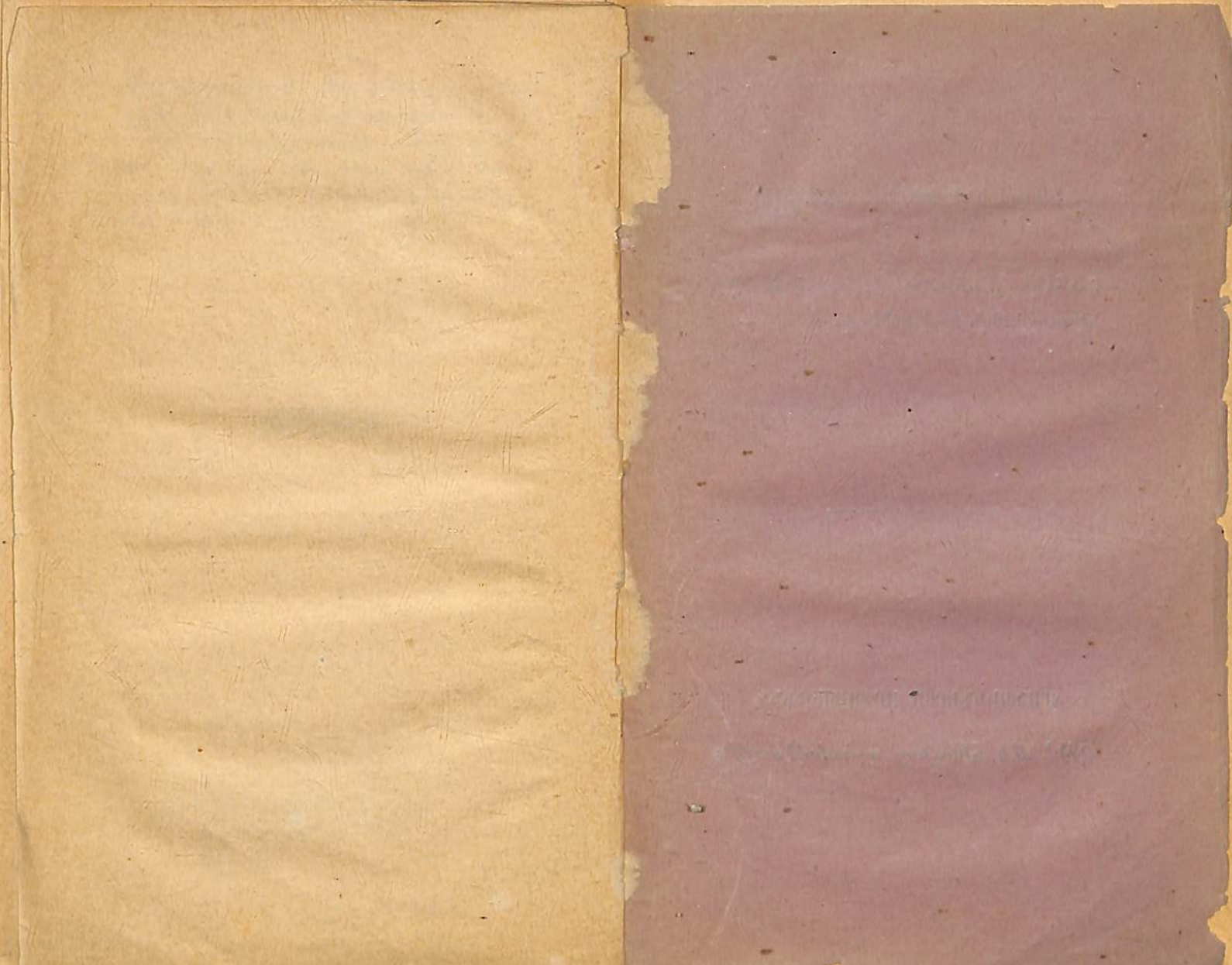
Երբ մի մանուկ իր ազգային պարտուց
 անգէտ կը մեծնայ, նա որչափ որ դաստի-
 արակուած լինի, թերի՝ ի զուր է՞ և անօ-
 դուտ . վասն զի այն որ իւր անձը սիրել

չգիտէր, իւր ծնողք չի յարգեր, իւր սուն
 տեղ պաշտպանել չուզեր և միայն աշխար-
 հի մարդ կը համարէ զինքն, նա իրօք ոչինչ
 է : Մարդ այնչափ պարտական է իւր ազ-
 գութեան, որչափ իւր անձին և իւր ծնո-
 ղաց . նոյնպէս մէկն այնչափ կապուած լի-
 նելու է իւր հայրենեաց հետ, ինչպէս իւր
 գերդաստանի հետ : Եւ շատ դժուարին չէ
 մանուկներ փոքրիկ հասակէն ազգասէր և
 հայրենասէր մարդիկ պատրաստել . փոր-
 ձով կը վկայեմ ասոր դիւրին յաջողու-
 թեան : Չեմ ուզեր նկարագրել աստ այն
 հայրենասիրութեան և ազգասիրութեան
 զմայելի օրինակ, զոր կը ներկայացընէին
 ինձ ազնիւ գերդաստանի մը զաւակներ .
 չորս, վեց և տասը տարու մանկտիք տե-
 սայ, որք հայրենիք և ազգ իբրև իրենց սի-
 րելի գեղեցիկ զգեստ հագեր էին, և որոց
 համար կարծես թէ չկար աշխարհիս մէջ
 այնչափ սիրուն առարկայ մը քան զՀայ և
 Հայաստան :

Ահա այն օր կուգայ Հայ մանկանց ար-
 քայութիւն երբ ամեն Հայ յիշեալ պան-
 ծալի ծնողաց պէս կը դաստիարակէ իւր
 որդիք : Մեր հայրեր աւելի նեղ օրերու
 մէջ ապրելով չկարողացան պատրաստե-
 զմեզ, գէթ մենք պատրաստենք մեր մա-
 նուկներ . գոնէ այսչափ փորձ ու փորձանք

ներէ ուշաբերելով՝ մենք ցանենք, որ մեր
որդիք հնձեն, որպէս զի անոնք ալ առանց
սերման՝ հունձքի չսպասեն. անոնք ալ մեզ
պէս ձեռք ծոց, սեւ շիւար գետի եզերք
նստած, « ծարա՛ւ, ծարա՛ւ կը մեռնինք »
չաղաղակեն . . . :





ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ՈՒՐԻՇ ԳՈՐԾԵՐԲ

Շահէնն 'ի Սիպիր. 2 1/2 ֆրնք
վառարանի մը կայծերը: —



ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԱՐԲԱՑՈՒԹԻՒՆ

Գին՝ մէկ հինգնոց դրամաթուղթ:

